

Funkce rodiny pohledem adolescentů

Kateřina Zlatníková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Zlatníková**
Osobní číslo: **H11602**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Funkce rodiny pohledem adolescentů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodiny, funkčnosti současné rodiny a vývojového období adolescence.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN: 80-86429-19-9.

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 8086429059.

ŘÍČAN, Pavel. S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

STŘELEČEK, Stanislav. Studie z teorie a metodiky výchovy II. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 8021036877.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jana Jurčíková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

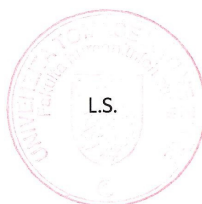
27. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá rodinou a jejími funkcemi. Podává obraz funkční rodiny, pro kterou jsou charakteristické určité vlastnosti. První část popisuje rodinu pomocí sociologického a psychologického hlediska spolu s její strukturou a proměnami, které v ní současně probíhají. Další část se zabývá otázkou funkčnosti rodiny a jejími funkcemi neboli úlohami, které zastává jak vůči svým členům, tak vůči celé společnosti. Závěrečná část charakterizuje zvláštnosti věkového období adolescence a dokládá informace o tom, jaký vliv má rodina na toto věkové období.

Klíčová slova: rodina, funkční rodina, funkce rodiny, současná rodina, adolescence

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the topic of family and its functions. It shows a picture of the functional family, which is characterized by certain properties. The first part describes the family by the sociological and psychological point of view, together with its structure and changes that are taking place in it. The following part deals with the functionality of the family and its functions or tasks that it holds towards its members and the whole society. The final section describes peculiarities of age during adolescence and shows information about the influence of the family on this age period.

Keywords: family functions, functional family, family, contemporary family, adolescence

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Jurčíkové za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

MOTTO

„Zdárná rodina je ten nejkrásnější dar Boží. Já bych ji přirovnala k naladěné lyře: každá struna jiný tón, a přece vspolku nejčistší souhlas.“

(Božena Němcová)

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 24.4.2014

KATEŘINA ZLATNÍKOVÁ *Kateřina Zlatníková*

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 CO JE RODINA.....	12
1.1 RODINA Z POHLEDU SOCIOLOGIE	12
1.2 RODINA Z POHLEDU PSYCHOLOGIE	14
1.3 STRUKTURA RODINY	15
1.4 PROMĚNY SOUČASNÉ RODINY	17
2 CHARAKTERISTIKA FUNKČNÍ RODINY.....	18
2.1 FUNKČNOST A FUNKCE RODINY	18
2.2 BIOLOGICKÁ-REPRODUKČNÍ FUNKCE	21
2.3 EKONOMICKO-ZABEZPEČOVACÍ FUNKCE	24
2.4 VÝCHOVNĚ-SOCIALIZAČNÍ FUNKCE	27
2.5 EMOCIONÁLNĚ-OCHRANNÁ FUNKCE	34
2.6 REGENERACE TĚLESNÝCH A DUŠEVNÍCH SIL	37
3 ADOLESCENCE.....	40
3.1 CHARAKTERISTIKA VĚKOVÉHO OBDOBÍ	40
3.2 VLIV RODINY NA ADOLESCENTA	43
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	45
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	46
4.1 PROČ SE VÝZKUMNÝM PROBLÉMEM MÁME ZABÝVAT?	46
4.2 JIŽ REALIZOVANÉ VÝZKUMY V TĚTO OBLASTI	46
5 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	48
5.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	48
5.2 VÝZKUMNÉ CÍLE	48
5.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	48
5.4 SPECIFIKACE METOD SBĚRU DAT	49
5.5 ANALÝZA DAT	50
5.6 INTERPRETACE DAT	66
5.7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	69
ZÁVĚR.....	70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÉ ZDROJE.....	72
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	75
SEZNAM GRAFŮ.....	76
SEZNAM TABULEK.....	77

SEZNAM PŘÍLOH.....	78
---------------------------	-----------

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá pohledem adolescentů na současné funkce rodiny, které zastává vůči svým členům, ale také vůči celé společnosti. Pokud rodina plní své funkce, mluvíme o funkční rodině. Taková rodina se vyznačuje např. pružným chápáním mužské a ženské role, otevřenou komunikací, pozitivní atmosférou v rodině, aj. Většina lidí ve společnosti má možnost osobní zkušenosti s rodinou. Rodina je systém, který pracuje jako celek a při jeho správném fungování hraje důležitou roli komunikace v rámci jeho struktury, tedy mezi členy rodiny. Komunikace je sdělovacím prostředkem, který nám pomáhá se orientovat v názorech jiných lidí. V současné době je více než dříve kladen důraz na hodnocení, které vychází od samotných vychovávaných jedinců, tedy dětí v rodině. Z těchto důvodů je proto žádoucí zjišťovat názory adolescentů.

Pro věkové období pozdní adolescence je charakteristická určitá psychická vyrovnanost a nadhled, ale i větší informovanost, která ovlivňuje jejich názory.

Nové trendy v empirickém výzkumu rodiny nás vedou ke zkoumání funkčních procesů rodiny na místo deficitních a patologických jevů. Tyto výzkumy nám dávají možnost náhledu na funkční model rodiny a tím pomáhají rozeznávat právě ty jevy, které se vymykají danému průměru a mají tak i funkci preventivní. Proto se i tato bakalářská práce zabývá popisem funkční rodiny, tedy rodiny, která plní své funkce jako je biologická, socializační, výchovná a emocionální funkce. A názorem adolescentů ve věku od 17 do 20 let na tyto funkce. Empirický výzkum bude probíhat pomocí dotazníkového šetření, které bude realizováno na středních školách v okrese Uherského Hradiště. Žáci středních škol budou seznámeni s hlavním záměrem práce a následně s obsahem dotazníku, který budou následně vyplňovat. Dotazníkové otázky budou formulovány tak, aby měli respondenti možnost odpovídat co možná nejefektivněji.

Funkcemi rodiny se v dnešní době zabývá mnoho odborníků jak z řad sociologů, psychologů, ale i demografů aj. Z psychologů se na rozdělení a popis funkcí rodin zaměřují např. Ivo Plaňava, Jaroslav Řezáč, Jiří Dunovský, Lenka Šulová a Zdeněk Matějček. Na výchovnou funkci rodiny se dále zaměřují autoři jako je Pavel Říčan a Václav Mertin. Ze sociologů se rodinnými funkcemi zabývají např. Blahoslav Kraus, Ivo Možný, Oldřich Matoušek a Stanislav Střelec. Vývojovou psychologií a popisem věkového období adolescence se zabývá např. naše přední psycholožka Marie Vágnerová.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CO JE RODINA

1.1 Rodina z pohledu Sociologie

Rodinou se odedávna zabývaly humanitní disciplíny, ale teprve až v 19. století jí věnovaly značný zájem a začaly ji soustavně zkoumat. Záměrem historie, filozofie a sociologie bylo seznámit se s historickým vývojem rodiny a objasnit souvislosti mezi podobou rodiny a společností. Podrobněji začala rodinu zkoumat sociologie v první polovině 20. století. Srovnávala rodiny z různých společenských vrstev, v rámci společenské mobility, zaznamenávala reakce rodiny na měnící se životní podmínky v nové industriální společnosti, atd. V polovině dvacátého století došlo v mnoha vědních oborech ke změně paradigmatu vlivem nové systémové teorie. Klasická systémová teorie byla formulována biologem von Bertalanfym v roce 1945. Na začátku této teorie však stál antropolog Gregory Bateson, který zkoumal vztahy členů skupiny lidských kmenů, které žili na předcivilizační úrovni. Nové poznatky z kybernetiky jej pak dovedli k systémovému chápání vztahů mezi lidmi. Tento teoretický přístup, viz níže, ovlivnil většinu teoretických oborů zabývajících se rodinou. Od padesátých let 20. století se zvýšil zájem o zkoumání skupinových procesů. Ty byly zkoumány pomocí funkcionálně strukturálního přístupu, jehož zakladatelem byl Talcott Parsons. Tento přístup propojil sociální jednání lidí s „teorií společností a jejich sociálních systémů“ (Možný, 2002, s. 43-44). Z výsledků přímého pozorování komunikace lidí ve skupinách vznikly kódovací systémy, z něž byly některé využity při pozdějším výzkumu rodin. (Matoušek, 1997, s. 65-66) Parsons ve své teorii rodiny vycházel z idealizované americké rodiny, která se skládala z manželů a jejich dětí, byla dvougenerační, neolokální a s vymezenými rolmi otce a matky. Jednalo se o rodinu nukleární. (Možný, 2002, s. 44) Na pojem nukleární rodiny navázal v šedesátých letech 20. století sociolog William J. Goode svou teorií manželské rodiny. Tato teorie se blíží teorii Parsonse, ale přesto se v principu liší. Parsons vnímá rodinu jako sociální skupinu a instituci, která nezastupitelně plní své funkce v sociální struktuře. Goode ji vnímá jako určitý ideál, rodinný život „jako ustálený vzorec (pattern) rodinného chování a vzájemných vztahů“. (Možný, 2002, s. 47-48) Na konci šedesátých let došlo ve společnosti ke změně klimatu a na scénu se dostala generace dětí z poválečného baby-boomu, která byla odhodlána změnit dosavadní společnost. A jako první byla na dosah rodina. Její funkčnost a harmoničnost byla touto generací zpochybněna a zapuzena. V empirických studiích došlo k falzifikaci Parsonsovy teorie a závěrem těchto studií byl nový koncept tzv. core family, neboli rodiny s jádrem, o který se zasloužili Colin Rosser a Christopher Harris v polovině

šedesátých let. Příbuzenské vztahy tak nebyly podle nové koncepce založeny na rodině nukleární, ale na rodině, která je tvořena generací rodičů a jejich sezdaných dětí. Core family je tvořena rodinami prarodičů, jejich sezdanými dětmi a vnoučaty prarodičů, které reprodukční rodina vychovává.

Strukturálně funkcionální přístup přetrvával v období růstu a rozkvětu západních civilizací. Od konce šedesátých let však došlo k mnoha sociálním i ekonomickým krizím a 90. léta přinesla pochybnosti o moderní společnosti. Strukturální funkcionalismus již nebyl schopen vysvětlit dění ve společnosti. Do popředí se dostaly nové teorie, jež měly svůj základ už ve třicátých letech, a které se snažily „vysvětlit rodinu lépe“. Jednalo se zejména o teorii směny a symbolický interakcionismus. Teorie sociální směny stojí na předpokladu, že lidé usilují o maximální prospěch. Tento přístup obsahuje tzv. „metodologický individualismus“, který zohledňuje individuuum před společností. Rodinu tato teorie vidí jako skupinu individuů. Nedochozí však k individualismu sociálnímu, ale naopak sociální kontext ovlivňuje jedince, který se podílí na jeho rozhodování o zisku. (Možný, 2002, s. 56-59) Teorie symbolického interakcionismu sociologii rodiny obohatila „konceptem sociální role“, a to zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy se objevil nový fenomén nástupu žen na trh práce. Bylo potřebné odpovědět na otázky týkající se sladění sociálních rolí žen, ale i mužů. (Možný, 2002, s. 65)

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let dochází u sociologů k diskuzi o evropských společnostech a jejich přechodu k individualizaci. „Individualizace znamená tržní závislost všech dimenzí života“ (Beck, 1992 in Možný, 2002, s. 205). Znamená to, že i když se člověk autonomně rozhoduje je závislý na pracovním trhu, vzdělání, spotřebě, aj., a tím na institucionálních strukturách společnosti. O individualizaci se mluví v souvislosti s přechodem společnosti do postmoderní doby. Profesor Edward Shorter popsal postmoderní rodinu pomocí několika indikátorů. Prvním indikátorem je podle něj „hodnotová diskontinuita mezi rodiči a dětmi, plynoucí z větší hodnotové závislosti dětí na masmédiích nežli na rodičích“, druhým indikátorem je nestabilní partnerský život, jež se projevuje vzestupem rozvodovosti a nesezdaného soužití. Posledním třetím indikátorem je kolize ‚rodinného hnízda‘ nukleární rodiny zapříčiněnou liberalizací žen.

Rodina, která vždy byla vnímána jako stabilní rodičovský pár s dětmi přestávala být pravidlem. Modernizace, která byla uskutečňována pomocí rozchodu soukromého a veřejného života, kdy muži, jako živitelé rodiny, vstupovali do veřejného světa práce, zapříčinila na konci dvacátého století konec „moderní rodiny“. Došlo k velkému rozestupu

mezi sférou produkce a rodiny. Současná postmoderní doba, již neumožňuje, aby ženy zůstávaly mimo ekonomickou sféru. Ženy tak mají nově přístup k veřejným sféram života, ke kterým měli tradičně přístup jen muži. (Možný, 2002, s. 201-203)

Rodina je důležitá z biologického hlediska pro udržení lidstva a je jednotkou lidské společnosti. Utváří jedinci podmínky pro jeho začlenění do jeho kultury. Pro jedince znamená rodina primární model společnosti, který usměrňuje jeho osobní vývoj, vztahy k jiným lidem, předává mu hodnoty, poskytuje podporu, ale současně jej vystavuje i určitým konfliktům. (Matoušek, 1997, s. 8)

Tak jako je záměrem sociologie rodiny prozkoumat a lépe porozumět rodině, je také v zájmu jiných vědních disciplín studie rodiny.

1.2 Rodina z pohledu Psychologie

Psychologie se dlouho zabývala pouze jedincem, bez kontextu jeho sociálního prostředí, ve kterém žije. Do sedmdesátých let 20. století byla rodina jen okrajovým tématem psychologie a důraz byl kladen na psychické procesy dítěte. Rodina nebyla chápána v kontextu tzv. „ekosystému“, tedy širším sociálním systémem, ale pouze ve vztahu matka-dítě. O novou koncepci rodiny se zasloužily právě nové studie vývojových psychologů, kteří o rodinu začali projevovat velký zájem. Projevem zájmu byly nové teorie manželských a rodinných vztahů a sourozeneckých konstelací. Tyto teorie čerpaly ze studií rodinné terapie. Psychologie rodiny se podle Howarda Liddleho zabývá nejen interakcí mezi jedincem a rodinou, ale i celou ekologií rodiny neboli širším sociálním prostředím. (White, Wollett, 1992 in Sobotková, 2012, s. 11-12)

Rodina je v psychologii chápána jako „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“. (Hartl a Hartlová-Císařová, 2000, s. 512)

Německý psycholog Schneewind definuje rodinu jako „intimní vztahový systém vyznačující se časoprostorovým ohraničením, jeho členové utvářejí svůj společný život především v privátním prostoru, z něhož jsou vyloučeny jiné osoby“. Základem rodiny jsou vzájemné závazky a společné cíle, které však „nemusí být výslovně formulovány, a tím méně institucionálně stvrzeny“. (Řezáč, 1998, s. 192)

Český psycholog Pavel Říčan vidí rodinu jako oázu ve světě. Místo otevřené pro lidské vztahy, upřímnost a opravdovost. Důležitou roli zde nehraje výkon ani prestiž. V pojmosloví rodinné psychologie se pro takovou rodinu používá označení mutuální, což

česky znamená „vzájemná“. Důležitá je soudržnost neboli rodinná koheze, kdy jsou mezi členy rodiny pevné vztahy a dokážou se navzájem ochraňovat v nepříznivých situacích. Přesto je však tato rodina otevřená pro vnější vlivy, se kterými se umí vypořádat, a zároveň se její členové necítí být izolováni. (Říčan, 2013, s. 60)

Ve studiu rodin dochází v posledních letech ke změně. Od výzkumu problémových rodin se přechází na výzkum zdravého fungování rodin. Zájem psychologů se, podle většiny autorů, přesouvá od patologie rodin k jejím kompetencím a odolnosti vůči nárokům života. Nově také přechází zájem od „rodinných struktur a forem“ k „normálním rodinným procesům“. Normální procesy v tomto smyslu znamenají procesy očekávané, které jsou součástí rodinného životního cyklu. (Sobotková, 2012, s. 199-200)

1.3 Struktura rodiny

Strukturální pojetí rodiny vychází ze systémového přístupu, který se objevil v padesátých letech 20. století díky antropologovi G. Batesonovi, který využil poznatky z tehdy nové teorie systémů. Byly tak překonány předešlé přístupy k rodině jako byl přístup mechanický, který vysvětloval události a děje pomocí příčin a následků a psychoanalytický hledající příčinu, popř. nápravu, poruchy jedince v rodině. „V systémovém pojetí se zdůrazňuje celost a organizace, dynamická interakce subsystémů, interakce systému s prostředím, propojenost a komplexnost procesů (Kratochvíl, 2000).“ Pohled je zaměřen na „systém vztahů a funkční pozice lidí, kteří tvoří systém“. Rodina se dělí na systémy a subsystémy, které mají své hranice. Rodina se však vyvíjí nejen v kontextu prostorovém, ale i časovém, který nazýváme životním cyklem rodiny. Životním cyklem rodiny rozumíme vývoj rodiny v průběhu času. Systémový přístup se dělí na různá systémová pojetí, která se uplatňují v rodinné terapii. Jedná se zejména o strukturální, systemický, boweniánský a strategický přístup. Systémový přístup k rodině čerpá poznatky ze systémového paradigmatu a praxe s klinickými rodinami. (Sobotková, 2012, s. 19-20, 25)

Pod pojem struktura rodiny zahrnujeme: „uspořádání prvků (členů rodiny) systému, jejich charakteristiky, vzájemné vazby a pozice, jakož i organizovanost rodiny, aliance a hierarchizace, včetně rozdělení kompetencí.“ Generační a osobnostní hranice rodiny jsou určeny hranicemi mezi systémy a subsystémy. Struktura rodiny bere v úvahu i společenský kontext rodiny, tedy širší rodinu i komunitu. Na strukturu rodiny však lze v rovině chování a rodinných činností nazírat jako na rozdělení práv a povinností včetně odpovědnosti, zvládnání instrumentálních činností, jako je např. hospodaření s penězi nebo péče a výchovná činnost. (Plaňava, 2000, s. 74)

Rodina má svou strukturu, která je tvořena jejími členy. Tato struktura je významná vzájemnými vztahy a úlohami, které vůči sobě navzájem zaujímá. Rodinu dělíme na nukleární neboli jádrovou, která je složena z rodičů a dětí, a rodinu v širším smyslu, která je navíc tvořena nejbližšími příbuznými jako jsou prarodiče, strýcové, tety a jejich děti. (Řičan, 2013, s. 61-62)

Nukleární rodinu obklopuje sociální okolí, které je pro její výchovu dětí a zvládnání životních těžkostí důležitá. Nazývá se tzv. sociální sítí rodiny. Patří do ní další rodiny, které jsou navzájem v úzkém vztahu, ale mohou sem patřit i nepříbuzní lidé, jako přátelé, odborníci spolupracující s rodinou, aj. (Matoušek, 1997, s.74)

Jeden ze základních vztahů v rodině je vztah mezi rodiči. Tento vztah je pro celou rodinu klíčový, protože děti dobře vnímají jak se rodiče navzájem k sobě chovají a tato skutečnost představuje silný výchovný vliv. Při výchově rodiče tvoří rodičovskou koalici, při které je však žádoucí určitá různorodost pohledů na řešení výchovných situací. Dalším základním vztahem je vztah mezi sourozenci. „Sourozenci se „vychoávají navzájem“, často víc, než si uvědomujeme, a někdy víc, než bychom si přáli a než je zdrávo.“ Koalice, která panuje mezi sourozenci je jejich psychologickou obranou vůči převaze rodičů a je užitečná pro jejich vzájemný vztah. A dalším důležitým vztahem je vztah rodiče-děti. Je určen tím, co rodiče dítěti poskytují a kam je směřují. Důležitou roli zde hrají jednak každodenní situace, při kterých by si měli rodiče uvědomovat jak tento vztah ovlivňují, ale stejně tak i dlouhodobé vedení. V tomto vztahu však neprobíhá působení jen jedním směrem, ale také od dětí k rodičům, kdy děti samotné působí na rodiče. Tak jako mezi sourozenci se i mezi rodiči a dětmi mohou utvářet koalice, jako např. mezi otcem a synem, které může sbližovat zájem o sportovní aktivity. Stále však musí platit, že rodiče nejsou pro děti kamarádi, ale autority, které za ně nesou zodpovědnost.

Podle právního řádu zodpovídají rodiče za své děti do osmnácti let, což umožňuje, aby rozhodovali o jejich záležitostech. Pro samotné děti je důležité, aby své rodiče vnímali jako ty, kteří jsou schopni rozhodovat a prosadit se v důležitých situacích. (Řičan, 2013, s. 61-65)

Rodinný terapeut Minuchin zkoumal rodinné vazby, neboli podsystémy, které se uvnitř rodiny utvářejí mezi členy podle potřeby. Například mezi otcem a synem při vykonávání zájmové činnosti. Každý podsystém má určité hranice, které jsou tvořeny pravidly ohledně přístupu a tohoto podsystému. Vymezil podsystém manželský, do kterého patří muž a žena, a do něhož nemá dítě přístup. Dále rodičovský podsystém, který je dítěti přístupný, ale

přesto má určité hranice. Rodiče pomáhají dětem naplňovat jejich potřeby, mají být průvodci v jejich životě a být pro ně autoritou. U funkčních rodin platí, že dané subsystemy jsou jasně vymezeny a jsou určeny podmínky pro jejich překročení. (Matoušek, 1997, s. 72-73)

1.4 Proměny současné rodiny

„Rodina se neustále vyvíjí, mění a reaguje na změny společenských či ekonomických podmínek.“ Pro současnou českou rodinu jsou charakteristické určité znaky. Dochází ke změně trvalosti vztahu. Projevuje se větší touha po osobní svobodě bez závazků vůči rodině a objevuje se více alternativ společného soužití jako je neformální manželství, partnerství bez společné domácnosti, matka, která o mateřství neinformovala biologického otce, dále rodina, která není ukotvena svazkem manželství nebo „partnerství úmyslně bez dětí“. Dalším znakem je nestabilní rodina. „Podle Národní právy o rodině (2004) se Česká republika řadí úrovní rozvodovosti mezi státy s nejvyšším podílem manželství zánikajících rozvodem.“ Mezinárodní studie prokázaly, že je souvislost mezi typem soužití a jeho stabilitou. Ukázalo se, že nejvíce stabilní jsou manželství, bez dřívějšího „života na zkoušku“. Naopak nejméně stabilní se ukázala soužití nesezdaná. Dalším znakem je odsouvání uzavření manželství na pozdější věk. V roce 2005 byla věková hranice pro uzavření prvního sňatku „30,7 let pro muže, 28,1 let pro ženy“ (*Populační vývoj ČR, 2007 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 107*). Rodičovství se odsouvá na pozdější věk. To je dalším znakem současné rodiny. Tento jev může zapříčinit snižování porodnosti, jelikož v pozdějším věku se projevuje snížená ochota měnit dosavadní životní styl, mnohdy je příčinou kariéra, kterou jedinec neradit opouští, anebo zdravotní stav, který může být věkem zhoršený. Dále se jedná o předmanželský sex, psychosociální nezralost partnerů, partnerství, ve kterém neprobíhá úvaha o budoucím možném rodičovství. Dále uznávání dvoukariérové rodiny, kdy je péče o dítě v rukou jiné osoby než rodiče, přímé výchovné působení nahrazují instituce, vytrácí se bezprostřední kontakt mezi partnery i mezi rodiči a dětmi vlivem životního stylu, činnosti původně vykonávané rodiči vykonává společnost a tak dochází k menšímu výskytu společně vykonávaných činností v rodině a rozdílnost role otce a matky se postupně vytrácí důsledkem zrovnoprávnění žen a feminismu. Kromě těchto znaků rodinu nyní ovlivňuje větší zaměřenost na jednotlivce a jeho zájmy, což může být, podle autorky, důsledkem poválečného období, kdy se zdůrazňovaly zájmy kolektivu na úkor jedince. (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 106)

2 CHARAKTERISTIKA FUNKČNÍ RODINY

2.1 Funkčnost a funkce rodiny

Odedávna měli lidé potřebu porozumět vztahům a procesům mezi lidmi, kteří spolu žijí v intimním společenství, neboli rodině. Tato potřeba vzniká nejen z potřeby poznávat, ale i kvůli osobnímu významu. (Plaňava, 2000, s. 18)

Teoretici, kteří se zabývají systémovým pojetím rodiny se shodují na klíčových komponentech zdravého rodinného fungování. Jedná se o rodinnou organizaci, komunikaci a vývoj rodiny spolu s jejím systémem přesvědčení. Rodinnou organizaci chápeme vzhledem k její struktuře a dostupné sociální pomoci. Komunikace v rodině je nezbytně důležitá pro její správné fungování a je také obrazem tohoto fungování. Posledním třetím komponentem, na kterém se teoretici shodují je vývoj rodiny. Tento vývoj lze zkoumat z ohledem na časové období, na změny, které v rodině probíhají, vlivy rodinných vzorců během generací, ale i hodnoty, pravidla, aj.

Ve studii rodiny dochází k potřebě vysvětlit zdroje sil a schopnosti rodin zvládat životní stresy. Beavers a Hampson (1990) došli k zjištění, že optimálně fungující a odolné rodiny se posilují skrze morální a duchovní hodnoty, blízký vztah k lidem a kladné smýšlení o budoucnu. (Sobotková, 2012, s. 202)

„Rodinu lze z hlediska jejího fungování pojmout jako strukturovaný celek, systém, jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.“ (Plaňava, 2000, s. 73) Jedná se o proces, který má zajistit správné fungování rodiny. Probíhá v konkrétním prostředí rodiny, které je od okolního světa jasně ohraničené, ale přesto prostupné. Toto prostředí se podle potřeby utváří a mění. K tomu, aby bylo vytvořeno dobré zázemí pro členy rodiny, by mělo být utvořeno „specifické psychologické prostředí“, ve kterém se projevují kladné emoce, vzájemná blízkost, respekt, podpora a kooperace. Tento prostor má být stabilní a bezpečný, i když se nevylučuje možnost krizí a problémů.

Ivo Plaňava charakterizuje rodinu a manželství pomocí základních čtyř komponent a dvou procesů. Z komponentů se jedná o strukturu rodiny, neboli uspořádání členů rodiny v jejím systému, intimitu, neboli „psychologickou atmosféru rodiny“, osobní autonomii, která předpokládá respektování každého člena rodiny a také hodnoty a postoje, neboli o co rodina usiluje. V průběhu času dochází v rodině ke změnám v její struktuře, ve vztazích mezi intimitou a osobní autonomií, a také v hodnotových orientacích. Tyto změny, neboli

procesy, se označují pojmem dynamika. Jsou podmíněny vývojovými úkoly daných etap, které sebou přináší zejména růst a vývoj dětí. Druhým velmi důležitým procesem je komunikace, neboli vzájemná interakce. Pro určení fungující rodiny je důležitá znalost souvislostí a propojenosti mezi komponentami a procesy. Jedná se zejména o oblast intimity a osobní autonomie. Pokud bude např. Vyžadován těsný vztah rodičů k dětem v jejich určité vývojové etapě může dojít k narušení osobní autonomie. K negativnímu stavu však může docházet i v opačném případě, pokud osobní autonomie např. mezi manželi naroste do té míry, že se navzájem tímto jednáním odcizují. Proto je důležité, aby docházelo v různých vývojových etapách ke správnému vztahu mezi těmito komponentami. Dynamika, neboli vývojový pohled, je dán souvislostmi propojeností mezi jednotlivými komponentami. Určuje zda dochází k vyváženému poměru mezi komponentami, zda je struktura a organizace rodiny v souladu s úkoly jednotlivých vývojových stádií, aj. Velmi důležitá je také vyváženost mezi komponentami a komunikačními procesy, které jsou důležité pro soužití v rodině. Autor uvádí výsledky výzkumů a studií, které charakterizují komponenty a procesy funkční rodiny. Vztahy mezi členy rodiny jsou jasně vymezené a přehledné. Moc a odpovědnost je rozdělena mezi manžele, kteří spolu navzájem spolupracují a mají svoje odlišné kompetence, ve kterých se mohou zastupovat. Generační hranice uvnitř rodiny jsou jasné a zřetelné. Vůči vnějšímu okolí není rodiny ani centripetálně ani centrifugálně zaměřena. Role všech členů rodiny jsou přehledné a respektované, v souladu s očekáváními. Dynamika, která představuje změny probíhající v rodině během životního cyklu rodiny je funkční. Což znamená, že rodina je schopna změn během vývojových úkolů rodiny jednotlivých členů. Tranzitorní, nebo-li předvídatelné vývojové změny, jsou zvládnuté a základní funkce rodiny jsou plněny. Hodnotové orientace a postoje jsou buď shodné nebo neshodné, avšak slučitelné a otevřené pro změny v průběhu vývoje rodiny. Postoje k transcendentním hodnotám jsou shodné nebo rozdílné, ale taktéž slučitelné. Rodina a manželství mají významnou hodnotu. Intimita je v rovnováze s osobní autonomií. Sounáležitost převazuje i v obdobích krizí. Převažuje pozitivní emoční vyladění a dochází i k dotekovým kontaktům. Osobní autonomie je akceptována a podporována. Je slučována s intimitou a individuální rozdíly jsou akceptovány. Proces komunikace je důležitý pro utváření a posilování již zmíněných komponentů a procesů. (Plaňava, 2000, s. 73-81)

Když hodnotíme funkční rodinu neznamena to, že se v takové rodině neobjevují spory, komunikační nejasnosti, rigidní stereotypy, ale znamená to, že takových projevů je méně a nepřevažují. Souhrnně lze říci, že nejpodstatnějšími znaky funkční rodiny je „vědomí nutnosti kooperovat, vnímání potřeb členů rodiny a vyhýbání se negativnímu nálepkování“,

což znamená, že když dochází k nepříznivým projevům některého člena rodiny, je daná věc vysvětlena a omluvena tak, aby nedošlo k poškození jeho sebehodnocení. (Matoušek, 2003, s. 150)

Souhrnně lze říci, že většina rodin je v dnešní společnosti funkčních. Autoři, kteří se zabývají rodinou a jejím fungováním zastávají názor, že funkční rodina se vyznačuje tvořivostí, vymezenými rolemi se schopností se v nich zastupovat, vymezenou vedoucí rolí, která je ostatními akceptována, srozumitelnou komunikací, způsobem jak vyjadřuje konflikty a jak efektivně spolupracuje na jejich řešení. Zdravá rodina se také vyznačuje vzájemnou sounáležitostí, emoční blízkostí, zároveň s uznáním vlastní autonomie každého člena rodiny, která vytváří prostor pro samostatnost, svobodné myšlení a hodnocení spolu s osobní zodpovědností. V rodině je taky důležitá schopnost adaptace na nové situace, kterou usnadňuje vzájemná podpora a projevoování zájmu o sebe navzájem. Spolu s adaptací na nové situace je však velmi důležitá stabilita rodiny, která jedinci zajišťuje bezpečí v době nesnází. (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 113)

Výzkum na téma fungujících, hůře fungujících a afunkčních rodin u nás v 2. polovině 90. let provedli Jiří Kovařík a Zdeněk Matějček. Zjišťovali jak početně jsou tyto rodiny u nás zastoupeny a v čem se od sebe odlišují. Soubor respondentů rozdělili podle toho, jestli hodnotí své rodinné soužití jako šťastné a spokojené nebo naopak nešťastné a nespokojené. Z výzkumů vyplynulo, že cca 70 % rodin bylo fungujících, cca 10 % hůře fungujících až afunkčních, a zbylých 20 % patřilo mezi tyto dvě skupiny. Zjistilo se, že mezi spokojenými a nespokojenými rodinami je rozdíl zejména v tzv. Vnitřních znacích, jako je komunikace v rodině, interakce a vzájemné vazby. A naopak vnější znaky, tedy velikost, skladby a uspořádání rodiny nehrály v tomto případě žádnou roli. V těchto rodinách partneři zdůrazňovali tradiční hodnoty, jako např. Věrnost nebo trvalý citový partnerský vztah. Dále porozumění v zájmech, názorech o zaměstnání, vzájemné uznání a toleranci, schopnost otevřeně komunikovat, aj. Naopak na dostatek peněz a hmotné podmínky kladli menší důraz. Většina spokojených rodin každý den věnuje čas na společnou komunikaci o běžných událostech či problémech a daří se jim brzy řešit problémy, místo toho, aby je nechaly nakumulovat. V oblasti výchovy bylo zjištěno, že u většiny spokojených rodin dělají děti svým rodičům radost a v 70% těchto rodin rodiče nemají s výchovou svých dětí větší potíže. Důležitou součástí těchto rodin byly i dobré vztahy mezi prarodiči, kteří spolu s ostatními příbuznými hráli významnou sociální síť, která zaručovala rodině oporu. V 85% spokojených rodin byly dodržovány rodinné tradice, svátky a oslavy.

V oblasti volného času bylo zjištěno, že spokojené rodiny spolu navzájem tráví v týdnu o sedm hodin více než rodiny nespokojené. A průměrně o dvě a půl hodiny méně tráví se svými přáteli a známými naproti času stráveného s rodinou. Souhrnně lze tedy říci, že „čas strávený s rodinou, komunikace a schopnost řešit každodenní problémy či případné krize a důraz na zmíněné tradiční hodnoty jsou faktory, které odlišují šťastné a spokojené rodiny od nešťastných a nespokojených“. (Lovasová, 2006, s. 9-11)

Kromě změn, které se v rodině odehrávají se sociologie rodiny zabývá rodinnými funkcemi, jako jedním ze svých základních témat. Funkcemi rodiny většinou rozumíme úkoly, které má rodina plnit vůči svým členům, ale i vzhledem k celé společnosti. A proto podmínky života společnosti jsou zároveň podmínkami rodinného života a naopak rodina svými okolnostmi ovlivňuje společnost. Propojení existenčních vazeb mezi rodinou a společností vede k soudržnosti mezi rodinnými a společenskými zájmy. Základními funkcemi rodiny jsou biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, výchovně-socializační, emocionálně-ochranná funkce a funkce odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil. (Střelec, 2005, s.110-111)

2.2 Biologická-reprodukční funkce

Rodinným posláním je především péče o děti. Významná biologická funkce rodiny je nepostradatelná pro udržení lidstva a v každé lidské společnosti tvoří rodina základní jednotku. (Matoušek, 2003, s. 9)

Biologická funkce však nezahrnuje jen početí a porod, ale i další soubor úkolů, které se označují pojmy reprodukce a produkce života (Plaňava, 2000, s. 74).

Biologická funkce bývá také označována jako sexuální s rozdílem sexuálních aktivit „pro reprodukci“ a „pro radost“ (Dunovský, 1999 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 109).

Česká republika se řadí mezi země s velmi nízkou porodností a to pod záchovnou hranicí reprodukce. Úhrnná plodnost v roce 2012 byla 1,45 dítěte na jednu ženu. (CZSO, ©2013) Prostá reprodukce je však zajištěna na úrovni 2,1 dítěte na ženu. Pod tuto úroveň porodnosti se ČR poprvé dostala v roce 1968. (Rabušic, 2004 cit. podle Sobotková, 2012, s. 155)

V současné době přibývá lidí, kteří se rozhodují i pro alternativní způsob partnerského a rodinného života. Roste počet mladých lidí, kteří se rozhodli nemít dítě a vybrali si jiný

způsob života. Opačným jevem jsou páry, které chtějí mít děti, ale plodnost jednoho z partnerů je snížena. Přirozenou reprodukci pak nahrazují reprodukcí asistovanou. Alternativních rodin je tedy v dnešní společnosti mnoho. Jedná se např. O soužití biologických rodičů a jejich dětí, partnerů dobrovolně bezdětných, partnerů, kteří nemají možnost mít dítě přirozenou reprodukcí, dále páry, které mají biologického potomka pomocí umělého oplodnění nebo získáním vajíčka od jiné ženy a nebo skrze jinou nositelku vajíčka, apod.

Některé alternativy rodinného soužití však sebou přinášejí etické problémy, které je potřeba zkoumat. V poslední době ztrácí rodina na významu z hlediska její struktury, jejíž funkcí je „zachování lidského rodu, zajištění potřeb dítěte a jeho zdravý vývoj“. Více se na ni začíná pohlížet jako na sociální strukturu, která má za úkol plnit potřeby jednotlivých členů rodiny, tedy dětí i dospělých. (Gillernová, Kebza a Rymeš 2011, s. 109)

Rodičovství sebou přináší mnoho přínosů. Dochází k rozvoji vztahů a to jak k nově narozenému dítěti, tak k partnerovi, který získává novou roli. Vytváří se možnost zakládat nové vztahy s jinými matkami a jejich rodinami. Dále dochází k osobnímu naplnění, kdy mají ženy možnost sebevyjádření a získání pocitu vlastní hodnoty. Podle Gormlyové et al. (1987) je dalším důvodem rodičovství pokračování rodu, které je prostřednictvím dětí zajištěno do budoucnosti. Ale i nová výzva pro rodiče a možnost nových podnětů, poznávání sebe i druhého jiným způsobem, který není možný bez dítěte. A předně je také známkou dospělosti partnerů. (Sobotková, 2012, s. 158)

V současné době dochází více než dříve k odkládání mateřství na vyšší věk, neboli pozdní mateřství. Tento jev však není nový, dochází však k jeho novým příčinám, známým několik posledních desetiletí. Starších matek, tedy žen rodičích po dosažení 35 let, stále přibývá. (Sobotková, 2012, s. 154) V ČR se počet starších matek pohybuje okolo 6 %. Tento trend je častější u žen s vysokoškolským vzděláním. (Mareš, 2004 cit. podle Sobotková, 2012, s. 154) V roce 2012 byl průměrný věk matek při narození prvního dítěte 27,9 let. Ve srovnání s rokem 2002, kdy byl tento věk matky 25,6 roku, vrostl průměrný věk o 2,3 roku. V roce 2012 se živě narodilo 108,6 tisíce dětí. (CZSO, ©2013) Reprodukční období ženy se prodlužuje, což je dáno dřívějším nástupem menarche, ve 12,4 roku, a odsunem penopauzy na průměrně 50 let. (Sobotková, 2012, 155)

Plánování těhotenství je dnes ovlivněno různými faktory. U mnoha žen nejde jen o záležitost rozhodnutí, ale o výsledky okolností. Nejvíce ženy ovlivňuje emocionální jistota a připravenost mít dítě. Dále profese a potřeba finanční jistoty. Matky v pozdějším věku

jsou i ženy, které byly rozhodnuté nemít dítě, ale v poslední chvíli svůj názor změnilly nebo se změnilly jejich životní okolnosti, jako např., že potkaly vhodného partnera v pozdějším věku, nebo se u nich dříve vyskytovaly problémy s početím a s udržením těhotenství. Důvodem pozdního mateřství je také druhé manželství, nebo se jedná o neplánované dítě manželů, kteří už spolu mají starší děti. Může se však také jednat o manžele, kteří chtějí mít dítě určitého pohlaví. Podle výzkumů se ukazuje, že manželé, kteří mají jen dcery, se budou pravděpodobně snažit mít i v pozdějším věku potomka mužského pohlaví. (Sobotková, 2012, s. 158-159)

Jak už bylo zmíněno v první kapitole, odsouvání rodičovství na pozdější věk sebou může přinášet snižování porodnosti, protože starší věk sebou přináší sníženou ochotu měnit dosavadní životní styl, zřít se kariéry a nebo nastávají zdravotní problémy spojené s věkem. J. Kocourková uvádí dvě skupiny příčin snížené plodnosti. Jednou z nich je změna hodnotové orientace. „Dle autorky došlo k dramatickému posunu v normách a postojích populací, k posílení individualismu a zdůrazňování seberealizace jedince a jeho práv.“ Tento proces vedl ke změně v partnerských vztazích a rodiny. Druhou příčinou jsou sociálně-ekonomické příčiny plynoucí z proměn a snižováním státní sociální podpory rodinám, což se projevuje zejména ve zvýšené ekonomické nejistotě rodin. L. Rabušic mluví o snížené plodnosti vlivem hodnotových priorit mladé generace, která upřednostňuje individualismus a seberealizaci. (Gillernová, 2011, s. 107)

Je otázkou do jaké míry se rodinná politika promítá do reprodukčního chování lidí, ale např. ve Švédsku se odborníci domnívají, že právě změny v opatřeních rodinné politiky, které byly provedeny ve druhé polovině 80. let se promítli do reprodukčního chování lidí, kteří měli možnost vyšší finanční pomoci od státu. Zvýšila se úhrnná plodnost a zastavil se nárůst průměrného věku, což bylo dáno i zvýšeným podílem mladých žen, které se rozhodli založit rodinu. Nárůst však nejvíce ovlivnilo zkrácení intervalu mezi porodem dalšího dítěte v pořadí. Opatření, které vedlo, ke změnám, bylo ve způsobu vyplácení rodičovské dovolené a to po dobu 1 roku ve výši rovnající se 90 % předchozího výdělku. Další opatření spočívalo v možnosti prodloužit si tuto výhodnou dávku o další rok v případě, že se žena rozhodne mít další dítě do 2,5 roku po narození předchozího dítěte. Nelze však opomenout, že na příznivý populační vývoj měl vliv jak ekonomický růst, tak situace na trhu práce, rozšiřující se státní podpora a byla také provedena opatření, která napomáhala ženám lépe sloučit roli rodičovskou a profesní a otci se více zapojovat do péče a výchovy dětí. (CEP, ©2002, s. 24-25)

Konkrétní výzkumy, které by dávaly jasné odpovědi na otázku, zda by změny v rodinné politice ovlivnily rozhodování o mateřství v pozdním věku nejsou dostupné, ale určité náznaky můžeme vypočítat. Mladí lidé nemají jistotu, že se stát v případě potřeby o ně postará během péči o děti a proto někdy odkládají založení rodiny (CEP, ©2002, s. 35-36). Dále např. bytová politika, která souvisí s rodinnou politikou ovlivňuje rozhodování o založení rodiny. V současné době je takové bydlení pro mladé lidi finančně nedostupné, ať už se jedná o vlastnictví nebo pronájem bytu. (MPSV, ©2005, s. 7)

Biologická funkce je úzce spjata s další funkcí a to ekonomicko-zabezpečovací. V období, kdy měla rodina možnost se ekonomicky zajistit řemeslnou nebo rolnickou výrobou byly potomci jako pokračovatelé rodu postupně zasvěcováni do profesních tradic rodiny. A tato zkušenost se předávala postupně dalším generacím. V současné době dochází k obnovování profesních tradic v rodině vlivem privatizace služeb a výrobních činností. (Střelec, 2005, s.111)

2.3 Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Rodina je mikroekonomickou jednotkou, která má možnost svobodně nakládat s materiálními a finančními prostředky, kterými disponuje. Rodiče nesou zodpovědnost za dostatečné zajištění materiálních podmínek potřebných pro zdravý a plnohodnotný vývoj svých dětí. I přes sociální opatření státu dochází k podstatnému ekonomickému zatížení rodin vlivem péče o děti. (Střelec, 2005, s. 111)

V období mateřské péče o děti zajišťuje většinou obživu muž. Když jsou děti větší, přebírají tuto zodpovědnost obvykle oba rodiče. Nemají však stejnou roli, protože každý z nich přebírá určitý druh práce. Industriální společnost se snaží tyto rozdíly v dělbě práce smazat, avšak nikdy se jí nepodaří je úplně setřít.

I když mají ženy stejné příležitosti ve vzdělávání jako muži a mají tedy stejné šance se na trhu práce prosadit, vzniká jiný problém ve smyslu slučitelnosti rodičovské a profesní role. Na matky jsou kladeny požadavky jak v zaměstnání, tak i v rodině a domácnosti. Zejména v období raného věku dítěte je náročné vykonávat péči o dítě a výdělečnou činnost zároveň. Současné rodiny jsou v dnešní době velmi často dvoupříjmové a spolu s pokračující emancipací žen dochází ke kolizi mezi rodičovskými rolemi a kvalitní rodičovskou péčí o děti. Přestože přibývá mezi muži více těch, kteří se aktivněji zapojují do péče o děti a chodu domácnosti, jejich role je většinou chápána jako živitelská. (MPSV, ©2008, s. 12)

V české společnosti existují dva modely uspořádání genderových rolí. Jeden model zastává postavení ženy, která nese větší díl odpovědnosti za péči o děti a domácnost a druhý model, tzn. egalitární, kdy oba rodiče vykonávají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnost si navzájem dělí rovným dílem. Ženy oproti mužům preferují egalitární model. Ve skutečnosti však převládá první model a tedy ženy nesou větší zodpovědnost za péči o děti a domácnost. Muži tyto činnosti vykonávají v porovnání se ženami jen v jedné třetině. Ženy, a to zejména vysokoškolsky vzdělané, chtějí, aby muži více zastávali práci v domácnosti. Naproti tomuto názoru však stojí mladé matky, které zastávají model, v němž je muž živitelem rodiny, a tedy pravděpodobně zastávají model tradiční rodiny, k němuž patří i plodnost v nižším věku a genderově podmíněné rozdělení rolí (Katedra spsp, ©2007, s. 16)

Na rodinném hospodaření se někdy podílejí i dospívající děti. Přesto však nemají všichni členové rodiny možnost se finančně podílet na hospodaření rodiny, a proto by mělo docházet k přerozdělování finančních prostředků tak, aby z nich měl užitek každý. V případě nouze nastupuje stát, který občanům pomáhá při péči o děti, nemocné a staré lidi. (Matoušek, 2003, s. 11)

Sociolog Petr Matějů spolu se svými spolupracovníky prováděl v letech 2002 až 2004 empirický výzkum, který mimo jiné zjišťoval náklady VŠ studia a způsob jejich financování studenty a jejich rodiči. Výzkum ukázal, že rodiče studentů veřejných vysokých škol se na financování studijních nákladů podílejí 60 %, a u studentů soukromých vysokých škol 55 %. Zbylé náklady si studenti hradí ze svých zdrojů. Nejčastějším zdrojem příjmů studentů VVŠ jsou v 73,2 % příjmy z příležitostných výdělků, tedy můžeme říct brigád aj. Stejně je tomu u studentů SVŠ avšak v menší míře a to v 65,6 %. Dále se jedná o práce na plný nebo částečný úvazek, podnikání nebo stipendium. (Matějů, 2004)

Při zvládnutí ekonomického zajištění rodiny je přístupná i mezigenerační solidarita a soudržnost uvnitř rodiny. „Většina českých rodičů a jejich dospělých dětí, které se osamostatnily, se vzájemně finančně podporují nebo si pomáhají bezplatnými službami a to zejména v sociálně obtížných situacích, např. při ztrátě zaměstnání jednoho ze členů rodiny, zhoršeném zdravotním stavu, zajištění péče o závislého člena rodiny, apod.“

Finanční situace rodin se celkem zlepšuje, ale dochází k negativnímu dopadu na příjem domácnosti na hlavu při zvyšování počtu dětí. Nejohroženější jsou v tomto případě rodiny s více dětmi a neúplné rodiny. V případě potřeby se rodina může obrátit na stát, který jí pomocí dávek spojených s mateřstvím a rodičovstvím usnadňuje péči o děti. Tato finanční

opatření jsou ze všech opatření rodinné politiky nejpreferovanější. V současné době je finanční míra závislosti rodin na státní podpoře vysoká. (MPSV, ©2008, s. 10-11)

Náklady rodiny ovlivňuje jak počet dětí tak jejich věk. S více dětmi v rodině náklady rostou a zároveň se snižují průměrné náklady na jedno dítě. Výdaje na dítě ovlivňuje i jeho věk, který souvisí s konkrétními potřebami, které jsou v různých obdobích uspokojovány. Rodiče finanční prostředky pro své děti přerozdělují podle jejich potřeb a to i za předpokladu potlačení rozpočtového omezení. Finanční náklady dětí v jednotlivých obdobích jsou spojeny i s výdaji na vzdělání, které stoupají s měnícími se stupni vzdělání. (MPSV, ©2007, s. 76)

Názor na to, kdy by měla žena po porodu nastoupit do práce, odpovídá modelu déle přerušované kariéry, tedy po třech letech dítěte. A dále ve školním věku dítěte se preferuje, aby matky pracovala jen na částečný úvazek. (Demografie, Rodinná politika a životní styl rodiny, ©2008)

Souhrnně však můžeme říci, že tato funkce rodiny je v současné době omezována, jelikož společnost v období relativního dostatku je schopna se o jedince postarat přímo. Dochází tak více k zohledňování individuální kvality života jedince a potřeba zajistit rodinu do budoucnosti se snižuje. Rodina tak žije více dneškem než pohledem do budoucnosti. (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 110)

Materiální funkce rodiny se uskutečňuje jak vůči svým členům, tak vůči celé společnosti. Rodina zajišťuje svým členům materiální a finanční prostředky, a s tím souvisí zapojení členů rodiny do výrobní či nevýrobní sféry určitých profesí za pomoci profesní přípravy. Využíváním a investováním svých finančních prostředků přispívá k menší či větší stabilitě ekonomického systému. (Střelec, 2005, s. 111)

Podle údajů z hospodářského výzkumu z roku 2013 je patrné, že ekonomický vývoj České republiky zaostává za průměrem daným EU. Příčinou je zejména menší spotřeba domácností ovlivněna zejména nízkými mzdovými příjmy. Spotřebu domácností ovlivňuje vývoj spotřebních cen. Další příčinou zpomalení ekonomiky jsou nízké investice. (MPSV, ©2013, s. 1)

Podle ekonoma Lubomíra Mlčocha je dnešní rodina charakteristická dvěma negativními jevy, nebo-li zpětnými vazbami, které rodinu ohrožují. Jedná se o závislost rodiny na konzumním způsobu života a na pomoci státu. Racionální chování rodiny z mikroekonomického hlediska vede k poklesu celkové plodnosti a zmenšování velikosti rodin.

Tato demografická situace má dopad na fungování trhu práce a udržitelnost penzijních systémů. Rodina jako ekonomická jednotka je vůči trhu a státu v nerovnoměrném postavení. K tomu, aby mohla být ekonomika státu konkurenceschopná musí podporovat pracovní sílu, kterou produkuje jen rodina. Konkurenceschopnost ekonomiky lze na úkor rodiny udržet jen na nějaký čas, ne však dlouhodobě. (Mlčoch, 2009)

Podle profesora Mlčocha je v současné době primární příčinou krize rodiny závislost na spotřebě, která postihuje většinu domácností. V případě nedostatečného finančního rozpočtu se rodina z důvodu uspokojování svých žádostí uchyluje k zadlužování, které u rodin vzrůstá spolu s počtem exekucí. Děti jsou ovlivňovány trhem zboží a služeb, který se stává více promyšleným. „Východisko prof. Mlčoch spatřuje v zabudování morálních závazků a odpovědnosti do ekonomie rodin. Náš západní svět trpí nadprodukcí zboží a ekonomických statků a nedostatkem dobrých vztahů, potřebujeme proto „byznys pozorný rodině“, města, obce i daňový systém pozorný rodině.“ (Demografie, ©2008)

2.4 Výchovně-socializační funkce

Rodina je dítěti prvním modelem lidské společnosti, se kterým přichází do kontaktu. Umožňuje mu se začlenit do jeho kultury a společnosti. Vytváří pouta mezi generacemi a jejich vzájemnou solidaritu. (Matoušek, 2003, s. 9)

Výchovná funkce rodiny je těžko nahraditelná, protože rodinné prostředí je specifické svou dynamikou, která vytváří prostor pro formování postojů ke světu, svému okolí a sobě samému. Fungující rodina je pro dítě první sociální skupinou, ve které se učí různým činnostem, přejímá sociální role a seznamuje se s hodnotami a normami společnosti, které časem přijme za své. (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 110) Rodina je místo, ve kterém se utváří předpoklady pro učení a vzdělávání a to za pomoci nápodoby, identifikace, učení přítažlivými vzory, společně vykonávané činnosti a vzájemného soužití. Pro vychovatele je podstatné, že svou sociální roli nehrají, ale žijí. Dochází ke sdílení jak konkrétního času, tak prostoru. (Matějček, 1992 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 110)

Aby výchova probíhala správně, je důležité, aby si rodiče uvědomovali určitá pravidla. I přirozené rodičovství je založeno na poznacích, zkušenostech a předem stanovených postupech a cílech výchovy, i když si to rodiče neuvědomují. Přesto je však důležité si uvědomit, že dobří rodiče jednaní většinou spontánně a s citem a nejsou pod neustálým tlakem možného selhání. (Říčan, 2013, s. 9)

Rodina spolu komunikuje verbálně i neverbálně, vytváří předpoklady pro porozumění dítěte a jeho kvalitní dorozumívání. Vytváří základ pro herní aktivity, učení a budoucí pracovní návyky. Pomocí pohádek, rituálů a tradic předává dítěti duchovní hodnoty, pomáhá mu utvářet etické cítění a dává mu prostor pro umělecké vyjádření. Jako jeden z klíčových socializačních činitelů je rodina prostředím, které ovlivňuje všechny její členy. A pro zdravý vývoj dítěte je důležitý každodenní kontakt s oběma rodiči, kteří zastupují specifické chování dvou pohlavních pólů, které jsou zastoupeny v přírodě. (Šulová, 2004 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 110)

Během socializace dítěte hrají roli jeho vývojové etapy a genderové odlišnosti. Tak jako pro kognitivní, emocionální a mravní vývoj platí i pro sociální vývoj určité zákonitosti spojené s vývojovými etapami, které jsou však ovlivněny individuálními diferencemi jedince. Tyto zákonitosti pak zvyšují nároky na dospělé při jejich výchovném působení. Edukační působení rodičů je ovlivněno mimo to i stylem jejich rodičovského chování. (Langmeier, Matějček, 1968; Matějček, Dytrych, 1994 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 121)

Průběh edukačního procesu podmiňují rodiče, rodinné prostředí i samotné dítě. Rodiče promítají do edukačního působení své „osobnostní vlastnosti, rysy i zkušenosti, jejich vzájemné vztahy“. Děti zase „individuálně odlišné charakteristiky i věkové zvláštnosti“. (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 121)

K tomu, abychom zjistili, jaká je mezi rodiči a dětmi interakce, nám slouží, mimo jiné, i způsob výchovy, neboli styl výchovy. „Způsob či styl výchovy v rodině označuje celkové výchovné působení na dítě, vyjadřuje klíčové momenty vzájemné interakce a komunikace dospělých s dětmi. Vyjadřuje vše podstatné ve výchově, co ovlivňuje volbu dílčích výchovných prostředků a metod, jejich množství a kvalitu.“ Jeden a týž výchovný postup, např. kladení požadavku, odměna nebo trest, může mít různé účinky také v závislosti na stylu výchovy. Zahrnuje upevněné postupy, „strategie“ chování a jednání, jako je např. míra a formy kladení požadavků, druhy a množství odměn a trestů nebo projevy emočního vztahu. Styl výchovy otce a matky vyjadřuje emoční vztah a výchovné vedení. Rodiče si mohou svůj výchovný styl více či méně uvědomovat. (Baumrind, 2005; Čáp, 1996; Howard, 2003 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 122)

Jeden z možných přístupů je i model čtyř stylů výchovy, který kombinuje emoční vztah rodičů, a to buď akceptující, nebo odmítající, se způsobem výchovného řízení dítěte charakterizovaným mírou požadavků, nároků a jejich kontroly. (Baumrind, Maccoby, Martin

in Maccoby, Martin, 1983 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 123)

Tento model vychází ze „socializačních procesů vývoje dítěte, klade důraz na hodnotový systém rodičů a rozlišuje kvalitativně odlišné rodičovské styly na základě sledování dvou edukačních dimenzí, množství a druhu požadavků kladených rodiči na dítě a vnímavosti a citlivosti rodičů vůči dětem“. Jedná se o tyto výchovné styly. Autoritářský styl je charakteristický tím, že rodiče kladou na své dítě vysoké požadavky, které kontrolují a zároveň nerespektují potřeby a přání dítěte. Autoritativně vzájemný styl se vyznačuje kladením nároků a jejich kontroly, ale zároveň láskyplným přístupem rodičů, kteří reagují na potřeby a přání dítěte. Rodiče jsou otevření pro diskusi a společné vytváření pravidel, které vyžadují dodržovat. Dalším výchovným stylem je zanedbávající styl, který se vyznačuje lhostejností vůči dítěti, kdy na něj rodiče nekladou žádné nároky a neprojevují o něj ani o jeho rozvoj dostatečný zájem. Někdy jsou vůči dítěti citově chladní, nebo jej dokonce odmítají. A posledním, čtvrtým stylem je shovívavý styl, kdy rodiče dítě přijímají, emočně podporují, ale kladou na dítě malé nebo žádné požadavky a dítě tak nemá jasně vymezené hranice. (Baumrind, 1989, 1991, 2005; Helus, 2007 cit. podle Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 124)

Od sedmdesátých let 20. století prováděl J. Čáp se svými spolupracovníky výzkumy zaměřené na způsob výchovy v rodině. Vytvořil tzv. model devíti polí výchovy v rodině, který se skládá taktéž z emočního vztahu a výchovného řízení. Emoční vztah dále dělí na čtyři komponenty, které vzájemně kombinuje se čtyřmi komponentami výchovného řízení. Emoční vztah může být kladný, střední, záporně kladný nebo záporný. Kladný emoční vztah se projevuje až extrémně kladným postojem, kdy rodiče dítě chválí, těší se z jeho výkonů, zabývají se jeho starostmi, aj. Ve středním emočním vztahu se vyrovnaně projevují jak kladné tak záporné komponenty. Tento vztah však může přecházet do záporně kladného vztahu, který je označován jako tzv. dvojí vazba nebo ambivalentní vztah, kdy jeden rodič se vůči dítěti projevuje kladně, ale druhý je naopak emočně chladný nebo dokonce odmítá dítě. Tato dvojí vazba se však může projevit v komunikaci, která se vyznačuje rozparem mezi verbálním a neverbálním sdělením. Záporný emoční vztah představuje pro dítě absenci emoční podpory a porozumění rodiči. Výchovné řízení může být zase silné, střední, slabé nebo rozporné. Silné vedení zahrnuje množství požadavků a nároků, které jsou důsledně kontrolovány. Střední řízení je charakteristické přiměřenou mírou nároků a požadavků, které jsou kontrolovány. Slabé řízení vede jen k minimálním požadavkům na dítě, které nejsou navíc důsledně kontrolovány. Řízení rozporné se projevuje

kladením mnoha požadavků, které však nepodléhají žádné kontrole. Podle převažujících projevů se usuzuje na základní formy emočního vztahu. Výchovné řízení je určováno pomocí komponent požadavků a volnosti. „Míra a rozsah požadavků, způsob jejich kladení a stupeň kontroly či volnosti dítěte pak vytvářejí základní formy výchovného řízení v rodině.“

Od poloviny devadesátých let dochází ke změnám ve výchovných stylech rodičů. Tyto změny byly zaznamenány pomocí výzkumných šetření. Byl zjištěn posun ke slabému výchovnému řízení v rodině (souhrnně Gillernová, 2008). V roce 2005 byl realizován výzkumný projekt, který zjišťoval způsob výchovy v rodině a interakční charakteristiky osobnosti dospívajících. Výzkumu se zúčastnili dívky ve věku od 15 do 24 let. Čtyřicet osm procent dívek odpovědělo, že výchovné řízení rodičů je slabé, 32 % uvedlo rozporné řízení a 20 % silné a střední řízení (Wedlichová, 2005). Ve všech výzkumech navíc vykazovala zhruba polovina respondentů kladný až extrémně kladný emoční vztah otce nebo matky. (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s.124-126)

Václav Mertin mluví v souvislosti s výchovnými přístupy o změnách, které se objevily v posledních letech. Podle jeho názoru se dětem více poskytuje volnost a respekt. Volnost však zejména pro větší děti znamená riziko chyby, jelikož dítě nemá potřebné zkušenosti a snadněji něco pokazí, zapomene apod. Je přirozené, že každý, kdo se něco učí, dělá chyby. Proto by měli rodiče zejména v prvních letech života dítěte rozhodovat sami. Takto vychovávané dítě bývá více vzornější, chová se „odpovědněji“ a nedělá tolik prohřešků. (Mertin, 2011, s. 69)

Ke srovnání výchovných stylů byly dále použity výsledky z dotazníkového šetření z roku 2002 a 1991. Tato komparace výsledků potvrdila, že během těchto let nedošlo k rozdílům v emočním vztahu rodičů vůči dětem, ale ve výchovném řízení otců, matek i celé rodiny, a to ve prospěch slabého výchovného řízení. Názory na výchovu se přesunuly od převážně silného řízení ke slabému, a to podle názorů dívek o 25 % a chlapců o 18 %. Příčinami těchto změn mohou být vlivy sociokulturního a ekonomického prostředí na rodinu, nový životní styl, změny v postojích rodičů k výchově i samotným dětem. Může se taky jednat o postupný trend. V souvislosti se slabým výchovným řízením mluví Ilona Gillernová o tom, že pro dospívající, kteří už mají do jisté míry určité návyky zvnitřněné, je tento styl vedení spolu s kladným emočním vztahem vyhovující. Ne však pro mladší děti, které potřebují určité hranice, ve kterých se cítí být jistí. (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 128-131)

Dodnes lze ve výchově pozorovat koncepce pohybující se mezi dvěma odlišnými póly. Na jedné straně se jedná o autoritářský styl výchovy, který prosazuje poslušnost a uplatňuje fyzické tresty, což vede k ničení osobnosti dítěte, a na straně druhé liberální styl výchovy, neboli tzv. volnou, tolerantní výchovu, kdy rodiče dítěti nestanovují dostatečné hranice a jednájí s ním nadměru shovívavě, což nakonec vede k tyranizujícímu chování dítěte vůči svému okolí. Výchova by se však měla pohybovat někde uprostřed těchto dvou extrémů a zahrnovat jak vyžadování poslušnosti a důslednost, tak i vstřícné a laskavé jednání rodičů. (Lábusová, 2012)

Během výchovného působení nemusí rodiče preferovat jen jeden výchovný styl, ale měnit podle potřeby toho kterého vývojového období. Někteří rodiče uplatňují během prvních let dítěte volný přístup a teprve až s nástupem do školy začnou dítě více navykat povinnostem a realitě života. Až je dítě dospělé, dají mu svobodu se samostatně rozhodovat a nepůsobí přímo, ale předkládají mu nabídky jako možnosti. Jiní rodiče však i v pozdní adolescenci dítěte používají přístup, který nedává možnost vlastního rozhodování a svobody. Další zastávají názor, že nejdůležitější je přímo působit na dítě od nejútlejšího věku, kdy je tvárné, a postupně, až jej dovedou do stádia dospělosti, mu dávají volnost a působí nepřímo. Ve věku od tří do pěti let je dítě z celého svého životního cyklu nejovlivnitelnější a rodiče mají možnost mu předat své hodnoty. (Melgosa a Posse, 2003, s. 60) Stejně jako autor dávám přednost tomuto poslednímu přístupu. Jelikož je období dětství a dospívání nejtvárnějším obdobím, kdy můžeme na dítě efektivně působit, je i v předškolním období potřeba přímo působit na dítě. (Mertin, 2011, s. 61)

S výchovou souvisí i otázka autority. Synonyma tohoto pojmu jsou dominance, vliv, kompetence ad. Podle Matějčka vyjadřuje pojem autorita prožívaný vztah, kdy dochází k převaze jedné osoby nad druhou a zároveň autorita každého člověka vychází zejména z jeho vlastní osoby, jeho morálních a charakterových vlastností. V rodině by to měla být převaha zkušenějšího nad méně zkušeným jedincem. Jedná se však o autoritu, která nejenom něco umí a dokáže, ale má zároveň ráda.

Děti, které mají ve svých rodičích autoritu, většinou nezkoumají účelnost požadavků, které na ně rodiče mají. Pokud je autorita rodičů pevná, není potřeba dávat tolik zákazů, protože jen sama rodičovská autorita předpokládá respektování hranic. Pokud takto vystupují oba rodiče, rozvíjejí u dětí nadání, duchovní hodnoty, jako je respekt, tolerance a láska. (Manniová, 2007, s. 34-36)

Covey představuje čtyři úkoly, které rodiči pomohou získat si u dětí autoritu. Musí být

dítěti vzorem, radit mu, umět organizovat a vyučovat jej. Pokud je dítěti vzorem, stává se pro dítě důvěryhodným a utváří si autoritu. Rodičovské rady zase vytvářejí vzájemnou důvěru, organizace zase řád a vyučování dítě posilňuje. Tato morální autorita pak chrání stabilitu celého rodinného zázemí. (Covey, 1999 cit. podle Manniová, 2007, s. 37)

Děti potřebují milující autoritu, která jim určí hranice určitého chování, ale i svobody. (Vališová 1999 cit. podle Manniová, 2007, s. 37) Autoritativní vedení vytváří dítěti životní jistotu a jasné hranice s dostatečnou volností nemohou dítěti uškodit.

Autoritu a úctu si u svých dětí mohou rodiče získat zejména příkladným chováním, upřímným vztahem k dětem, vzájemnou úctou a důvěrou mezi sebou i vůči svým dětem a jednotným přístupem ve výchově. Pokud rodiče uznávají práva jiných, společenské a etické hodnoty a žijí podle nich, udrží si důvěru a lásku svých dětí a mají přirozenou rodičovskou autoritu.

Pokud dochází u rodičů ke ztrátě autority, může to ohrožovat chování i život dětí. Příčinou může být i to, že se k sobě rodiče navzájem nechovají uctivě a hádají se. (Manniová, 2007, s. 37) Děti potřebují mít v rodičích autoritu, aby v nich měly oporu a mohly jim důvěřovat. (Augustyn, 2002 cit. podle Manniová, 2007, s. 38) Dobson dokonce říká, že pokud rodiče ve všem svým dětem vyhovují, mohou ztratit svoji autoritu. (Dobson, 1995 cit. podle Manniová, 2007, s. 37)

Rodiče pocítují zodpovědnost za výchovu svých dětí, ale zároveň si nejsou jisti tím, kolik mají uplatňovat přísnosti. Zejména rodiče, kteří mají zkušenost s dříve již běžnou autoritářskou výchovou. Nechtějí, aby jejich dítě trpělo nízkým sebehodnocením nebo úzkostí, a tak se přiklání k liberální výchově, která je naopak v dnešní době běžná, ale ne zcela vyhovující. (Lábusová, 2008)

Podle Augustyna má přísná výchova, která určuje dětem, kdy co mají přesně dělat, negativní dopad. Děti se stávají pasivnější, odevzdanější a mohou se projevit i neurotické problémy. Jiné děti se mohou začít vzpírat a odporovat rodičům a jiné zase hledat vlastní cestu. (Augustyn, 2002 cit. podle Manniové, 2007, s. 38)

Volné neboli antiautoritativní vedení nepředpokládá budování autority, ale naopak staví dítě a jeho názory na úroveň rodiče. Dítěti je dána plná osobní svoboda. (Manniová, 2007, s. 37) Pokud má dítě sklon ke vzdorovitosti, může to vést k návykům vzdorování a neúcty už od raného dětství. Pokud budou rodiče neustále ustupovat požadavkům dětí, jejich autorita se zhroutí. (Dobson, 1995 cit. podle Manniová, 2007, s. 37-38)

Nejčastější důvody, proč společnost odmítá autority, jsou nejasně rozdělené pravomoci v rodinách i společnosti. „Není zřejmé, kdo za co zodpovídá a kdo si jakou autoritu

zaslouží.“ Další příčinou je upadající vliv zdravé rodiny. Rodiče, kteří prošli rozvodem nebo se hádají, ztrácejí schopnost děti vést a uchylují se tak častěji k vyjednávání. Dětem nejsou vyměřovány pevné hranice a míra trestů klesá. Děti mají velmi brzy mnoho samostatnosti, což je uvádí do situací, které neumí zvládat a zatěžují je. Je tedy na nich, zda vůbec nějakou autoritu do svého života vpustí. Příčinou je i neúcta ke starší generaci, dále se často nemluví o etických a emocionálních problémech aj. (Lábusová, 2008)

Při výchově je důležité, aby si rodiče uvědomili, že nejsou vůči svým dětem v pozici kamaráda ani partnera. Že jejich vzájemné vztahy jsou hierarchické a děti potřebují přirozenou autoritu. Ty dokonce očekávají, že jim budou vymezeny určité hranice a vedení. Potřebují zjistit, že každé jednání má své následky a spokojený člověk je ten, který se naučí nést odpovědnost za své jednání. (Leman, 2006)

V současné době dochází ke krizi autority v rodině důsledkem přechodu muže a otce k nové roli, která už není jako v tradiční rodině založena na dominantním postavení, která ještě není ustanovená. Otec, který místo své tradiční role otce a manžela se přiklání k partnerské rodině, se dostává do rozporu s očekávaným chováním podle vzorců, který je pro většinovou společnost stále tradiční, a proto muž, který vykonává podle tradičního pojetí ženskou práci, ztrácí prestiž. Děti tento konflikt vnímají jako oslabení autority a sociální jistoty. Otcovská autorita je oslabována jak ze strany společnosti, tak rodiny.

(Sak, 2005)

V poslední době se rodinní poradci setkávají se skutečností, že rodiče jsou zklamaní ze soužití se svými dětmi. Americký psycholog a rodinný poradce Kevin Leman dává návod, jak si zpátky získat děti pomocí obnovení své autority. Tento návod obsahuje pět kroků. Nejprve je potřeba, aby rodič zhodnotil, jak se dítě chová, a přiznal problém. Odhodlal se pro změnu a zaměřil se na postoje, ze kterých vycházejí výchovné problémy dítěte. „Postojem rozumíme ustálený způsob jednání na určité situaci i na sebe sama.“ (Lábusová, 2006) Souvisí tedy s tím, jak jednáme a co považujeme v životě za důležité. Právě tyto postoje se u dítěte vytvářejí na základě postojů rodičů. Proto by se měli rodiče ptát, jaké chování od dětí vyžadují, jaký charakter u nich budují. Dále je třeba zhodnotit kvalitu vztahu s dítětem, která vychází ze stylu výchovy. Ten by měl být přirozeně autoritativní spolu se zodpovědným jednáním, při kterém bude v rovnováze jak přísnost a důslednost, tak vstřícnost a laskavost. Následuje potřeba pochopit rozdíl mezi sebevědomím a sebeúctou dětí. Sebeúcta zahrnuje u dítěte zdravý obraz o něm samém, který v sobě zahrnuje pocit přijetí, sounáležitosti a pocit, že jej rodiče podporují v rozvoji jeho

schopností. Posledním krokem je začít nápravu za pomoci sebeovládání, které nám pomůže, abychom se nenechali vyvést z míry, přiměřenosti a důslednosti. (Lábusová, 2006)

„Každé dítě je originál a za to, jak ho vychovávají, jsou zodpovědní jen jeho rodiče, nebo alespoň na nich leží hlavní zodpovědnost - i hlavní riziko.“ (Říčan, 2013, s. 9)

2.5 Emocionálně-ochranná funkce

K tomu, aby se dítě vyvinulo v duševně a tělesně zdravou bytost, je důležitá přítomnost citově angažovaných rodičů. Nepostradatelné je i vytvoření domova, ve kterém se dítě bude cítit bezpečně, tedy chráněné před okolními vlivy, a pociťovat stabilitu rodinného prostředí. Tyto podmínky pro jeho správný vývoj mu může poskytnout jen rodina. Stabilita domova a jeho soukromí je v moderní společnosti důležitou podmínkou pro výchovu dětí, ale i pro budování intimních pout mezi dospělými partnery. (Matoušek, 2003, s. 9, 11)

Mezi dětmi a rodiči dochází k uspokojování potřeb ze vzájemného kontaktu, který je pro každého jedince důležitý. Potřebami, které má dítě v rodině, se zabýval náš přední psycholog Zdeněk Matějček, který popsal těchto několik základních potřeb. Jedná se o „potřebu stimulace“, která slouží pro aktivizaci dítěte. L. S. Vygotskij v tomto ohledu stanovil „tzv. zónu proximálního vývoje (Vygotskij 1976) neboli schopnost rodičů dítě podněcovat tak, aby stále vývojově postupovalo ke kvalitnějším a vyšším typům reakcí, projevů a chování“. Rodiče tak mimo jiné dítěti vytvářejí denní rituály, které si osvojuje a tím více rozumí sobě samému a světu kolem něj. Jedná se o základní předpoklad pro každé učení. Dále „potřeba smysluplného světa“, jejíž uspokojení umožňuje, aby se podněty jinak nezpracovatelné staly novými poznatky, zkušenostmi a pracovními strategiemi. Denní rituály, opakující se herní aktivity, promluvy a specifické výzdoby domova pomáhají dítěti vytvářet předmětné a personální souvislosti jeho vývoje. To mu pomáhá více porozumět světu a být jeho součástí. Dále „potřeba životní jistoty“, kterou čerpá z emocionálních a sociálních vztahů. Je podmínkou pro „vnitřní jednotu osobnosti“ a překonávání životních překážek. „Potřeba pozitivní identity a vlastní společenské hodnoty“, která je důležitá pro vytvoření zdravého sebevědomí dítěte a osvojení společenských rolí a hodnotných cílů. Při utváření vlastní identity, vlastního já, hraje klíčovou roli vztah k primární pečující osobě, k matce. A potřebu „otevřené budoucnosti“, při jejímž uspokojování si dítě uvědomuje společnou budoucnost celé rodiny, má se na co těšit a k čemu směřovat. Dítě věnuje svou pozornost životnímu cyklu, podobnosti, kterou sdílí s členy rodiny, a pátrání v rodinných albech, kde zvědavě pozoruje sebe i další členy rodiny jako miminko.

(Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 115-116)

„U většiny lidí má největší vliv na jejich vývoj rodina. Její působení zasahuje totiž dětství a dospívání, dvě nejtvrdnější období života.“ (Melgosa a Posse, 2003, s. 15)

Rodina jako instituce je však důležitá nejen pro děti, které v ní vyrůstají, ale i pro dospělého člověka. Ten může v dětech pociťovat vlastní hodnotu, smysl své existence a jsou mu zdrojem psychické pohody a zdraví. Při vzájemné interakci jsou spolu s jeho partnerem jeho zrcadlem, které mu umožňuje se vidět realisticky. Při výchově dětí znovu prožívá své dětství a konfrontuje své výchovné působení s jeho vlastní výchovou, což mu umožňuje napravit nedostatky, kterých se jeho rodiče dopustili. Jeho sociální pole se rozšiřuje vlivem nových partnerových příbuzných a lidí, se kterými se seznamuje skrze kontakty svých dětí. (Matoušek, 2003, s. 10)

Pokud rodina nemá příznivou emocionální atmosféru, mění se v patologické prostředí. Promítá se do všech oblastí rodinného života. (Střelec, 2005, s. 112)

Tak jako v každé sociální skupině i v rodině dochází ke komunikaci, kterou je potřeba rozvíjet. K příjemné komunikaci mezi jejími členy přispívá přátelská atmosféra. Pokud se v tomto prostředí nevyskytuje křik, hrozby nebo posměch, dochází častěji k pocitu štěstí a vzájemné důvěře. Pozitivní klima přispívá k touze vzájemně se sdílet o svých zážitcích, názorech a jiných poznacích. Rodina s dobrými vztahy a příjemnou konverzací signalizuje přátelské postoje spjaté s laskavými slovy. Tyto postoje a laskavá slova přispívají nejenom k optimálnímu rodinnému prostředí, ale i správnému psychosomatickému rozvoji dětí. V rodině by měla navíc probíhat kvalitnější komunikace, protože děti se od svých rodičů učí rychleji, než bychom mysleli. Neovlivňují však jen slova, ale i neverbální projevy, jako jsou např. gesta, postoje a způsob vyjadřování zahrnující sílu a barvu hlasu a styl vyjadřování. To vše napomáhá k rozvíjení vzájemných vztahů. Je důležité, aby byl mezi verbální a neverbální komunikací soulad, protože při jejím nesouladu je preferováno neverbální sdělení, které je považováno za věrohodnější.

Komunikaci mohou bránit různé faktory, jako je nejednotné chápání situace mezi partnery ovlivněné subjektivním pohledem, ke kterému přirozeně dochází. V současných rodinách však působí i další faktory, které ji stěžují a mohou mít za následek i vážné problémy ve vztahu. Jedná se o pracovní, společenské aj. závazky, které jsou spojeny s rušným stylem života, a na členy rodiny působí trvalý tlak. Dále povrchní vztahy s širší rodinou, rozdíly v temperamentu a individuální zvláštnosti, profesionální požadavky, které utlumují

citové projevy při jednání s lidmi, negativní kritika, předsudky, rychlá rozhodnutí, zaujatost sama sebou před službou druhým, neochota měnit své postoje a nepřiměřené paternalistické nebo diktátorské postoje vůči druhému. Konverzace v rodině vyžaduje učení a zkušenost. Učením se míjí rozvoj osobnosti a speciálních dovedností. K nim patří trpělivost a takt, ale i vyhýbání se negativním vzpomínkám nebo projevům strachu, úzkostí aj. Potřebná je i srozumitelná a jasná komunikace spolu se sebeovládáním.

Během rodinného dialogu se odehrávají různé druhy komunikace. Pokud je cílem komunikace zjistit potřebné informace, jedná se o konverzaci investigativní, která se většinou užívá při komunikaci s malými dětmi. Další je konverzace analytická, při které se už starším dětem pokládají otázky, které mají vést k podstatě sdělení. Přátelská konverzace je charakteristická pro zdravé rodinné vztahy, kde se sděluje láska, porozumění a konverzace je plynulá, vřelá, s úctou k sobě navzájem. Dále negativní autoritativně-agresivní konverzace, kterou používají rodiče, když chtějí dítě pohanět nebo jej zastrašit. Autokratická, jejímž záměrem je vynutit si u dětí autoritativním přístupem plnění určitých norem, nejasná konverzace užívaná k jednoduchému rozhovoru nebo jako maskování nechuti k danému závazku. A podpůrná konverzace, jejímž cílem je podpora a pomoc v řešení krizí. Závěrem můžeme říct, že dobrá konverzace je spontánní, plynulá, upřímná a odehrává se v prostředí, které vzbuzuje důvěru. Vyvarovat bychom se měli nekontrolovaných slovních projevů, které se z nenadání objeví a vypovídají o negativním postoji mluvčího. V komunikaci je velmi důležitá nejenom formulace sdělení, ale i aktivní naslouchání, které je při komunikaci velmi často problémem. Rodiče by měli být připraveni naslouchat svým dětem, což vyžaduje soustředit se na naslouchání druhého, zdržovat se ukvapené reakce, dávat najevo, že druhého přijímáme i přes všechny nesoulady, věnovat pozornost neverbálním sdělením a nevyvracet hned jeho tvrzení.

V neposlední řadě je důležité zmínit, že komunikace mezi členy rodiny by se neměla odvíjet od hierarchického postavení jejích členů, ať už mezi manželi nebo dětmi. Nemělo by docházet k podceňování spoluúčasti dětí na komunikaci, ale měla by jim být dána možnost se svobodně vyjádřit a tak obohatit komunikaci o nové názory a zkušenosti. (Melgosa a Posse, 2003, s. 18-26)

Ze studie, kterou provedl sociolog Ivo Možný na velkoměstských rodinách, vyplývá, že děti mají užší vztah k matce, se kterou jsou ochotné až do svého dospívání komunikovat na téma školy, kamarádů, filmů a módy. S otcem častěji mluví o sportu a politice, o škole a zaměstnání však méně než s matkou. Otec rozkazuje častěji než matka, která spíše prosí

a žádá. (Matoušek, 2003, s. 41)

V roce 2008 byl v rámci projektu Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice proveden výzkum, který zjišťoval údaje o tom, kolik času tráví rodiče se svými dětmi komunikací. Závěry výzkumu byly pozoruhodné. Celkem 16 % rodičů uvedlo, že věnuje rozhovoru s dítětem méně než 2 hodiny týdně, což je průměrně 17 minut denně. Dalších 25 % uvedlo, že tráví s dítětem čas komunikací do 5 hodin týdně, maximálně tedy 42 minut denně. Souhrnně můžeme říci, že maximálně tři čtvrtě hodiny denně tráví rozhovorem s dítětem 40 % rodičů České republiky. Pokud navíc do rozhovoru započítáme organizačně-technickou komunikaci nebo „výlet“ do nákupního centra, můžeme říci, že necelé tři čtvrtě hodiny denně jsou nedostačující. (Staněk, 2008)

Empirický výzkum z roku 2013, kterého se zúčastnili žáci II. stupně základních škol, tedy žáci ve věku od 11 do 15 let, předkládá názory na komunikaci v rodině. Z výsledků vyplývá, že 60 % všech žáků je s komunikací v rodině spokojeno, tedy, že je komunikace v rodině dostatečná. Dalších 23 % uvádí, že v jejich rodinné komunikaci jsou určité komplikace, 18 % by změnilo alespoň jednu věc v komunikaci a 5 % dotázaných odpovědělo, že jejich komunikace v rodině je špatná, a to buď nedostatečná, nebo se v ní vyskytují nadávky a sprostá slova. (Crháková, 2013)

2.6 Regenerace tělesných a duševních sil

Význam této funkce v současné společnosti narůstá. Je to ovlivněno změnami ve vlastnických vztazích, posuny v hodnotách, přílivem technických prostředků do života rodiny, novými možnostmi ve volném čase aj. Rodina je kompenzačním prostředím proti světu profesních povinností, nároků a požadavků, a to zejména pro své dospělé členy. Pro děti představuje taky svou důležitou roli, i když si toto kompenzační prostředí s věkem vybírají sami mimo rámec rodiny. (Střelec, 2005, s. 112)

Dříve spolu rodiny trávily více času než dnes. Pro optimální rozvoj dítěte je však důležité, aby s ním rodiče trávili určité množství času. Dítě nepotřebuje, aby mu rodiče kupovali drahé věci, ale potřebuje, aby s ním trávili čas, povídali si s ním a naslouchali mu. Aby ho brali vážně a reagovali na to, co říká a dělá. „Řada rodičů nabízí svým dětem spoustu věcí, ale nedbá na volný čas dětí, na to, co děti ve volném čase dělají a s kým. Řada rodičů z důvodů finančních, časových apod. Dětem v oblasti volného času nemůže nabídnout příliš mnoho, někteří to zase nepokládají za důležité.“ Důvodem proč by měla rodina spolu trávit čas, je budování vzájemných vztahů a naplňování citových potřeb dětí. Navíc rodina

potřebuje navazovat vztahy i s ostatními lidmi, k čemuž pomáhají právě zájmové aktivity. Tím se vytváří i tzv. sociální kapitál společnosti, který označuje síť vztahů mezi lidmi ve společnosti a jejich kvalitu. Z výzkumu je prokazatelné, že k jeho oslabení dochází při nedostatku trávení volného času. Rodiče tak navíc dětem demonstrují, že jsou schopni a ochotni dělat něco ve společném zájmu dalších lidí. (MŠMT, ©2002, s. 9-10)

Trávený čas spolu s rodinou je důležitý, a to jak pro malé dítě, tak i pro dospívajícího jedince. V raném věku dítě vyžaduje neustálou pozornost pečující osoby, tedy většinou matky. V poslední době se však i vliv otce více podporuje jako přínosný. V předškolním a mladším školním věku dochází k rozvoji sociálních a intelektuálních dovedností a rodiče tak nemusí neustále trávit svůj čas s dítětem. Dítě tráví část dne bez rodičů. Někteří rodiče však mohou z důvodů svých povinností a zájmů zneužívat instituci školky, školy a dalších institucí k naplňování potřeb svých dětí.

V roce 2010 prováděl Národní institut dětí a mládeže výzkum zaměřený na názory dětí od 6 do 15 let na trávení volného času. Zjišťoval s kým děti tráví svůj volný čas ve všední dny a o víkendu, a jak často. Nejvíce se svými rodiči přes týden tráví děti ve věku od 10 do 12 let. S přibývajícím věkem, od 12 let, rodiče ustupují do pozadí a jejich místo zaujímají kamarádi. Celkově v tomto věku tráví svůj volný čas s těmito osobami 4-5x týdně nebo 2-3x týdně. O víkendu tráví děti ve věku od 6 do 15 let nejvíce času s rodiči a dále se sourozenci, prarodiči a kamarády. S věkem taktéž rodiče ustupují kamarádům. Víkendy proto patří společným aktivitám rodiny a aktivity s kamarády jsou omezeny jen na poloviční účast oproti týdnu. Pokud však některé děti i o víkendu tráví svůj volný čas nejčastěji s kamarády, jedná se o děti z hůře socioekonomicky postavených rodin nebo děti rodičů s nižším vzděláním a nebo děti z menších obcí, kde mají pravděpodobně více příležitostí spolu trávit čas. (Bocan, 2012, s. 29-30)

S rozmachem větší zaměstnanosti žen v západních zemích přišli sociologové s novým pojmem kvalitní čas. Tato teorie staví na myšlence, že i když rodiče tráví se svým dítětem minimální čas, ale za to kvalitně, tedy že dítěti věnují značnou pozornost, vytvoří se dostatečně vzájemný vztah. Tato myšlenka je však mylná, protože nelze dítě v určený čas na rodiče „naprogramovat“. Nahrazovat nepřítomnost rodičů není vhodné ani náhradními volnočasovými aktivitami, jako jsou např. kroužky. Ty nikdy nemohou nahradit dítěti poznávání světa pomocí neformálních rozhovorů s blízkou osobou, zpětnou vazbu na kladené otázky, spontánně rozvíjet řeč a myšlení a rozvíjet vědomí hodnot skrze pochvalu a usměrňování.

Po třináctém roku se dospívající více věnuje svým zájmům a čas s rodinou se zužuje. V tomto starším školním věku pak záleží na tom, jaký vztah se v předešlém období mezi rodiči a dětmi vybudoval. Tedy jestli spolu rodina trávila čas, jak se spolu navzájem cítili, jestli jsou na sebe zvyklí a je pro ně společný čas žádoucí. V tomto případě nebude pro dospívajícího jedince společně trávený čas s rodinou neobvyklým, i když se nebude uskutečňovat stejně jako dříve. A budou chtít s rodiči trávit svůj volný čas, i když ne tak často. Nemělo by však dojít k přerušení vzájemných chvil, které byly od raného věku dítěte budovány.

Kromě nedostatku času číhá nebezpečí i v podobě rozdělení komerčních pozic v rodině. Může se totiž stát, že rodiče se stanou poskytovateli domácích služeb a zprostředkovateli služeb veřejných a děti se stanou pouze spotřebitelé. Pokud si každý člen rodiny neuvědomí, že tvoří jednu rodinu, ve které se má projevovat soudržnost a solidarita, a pokud nemá rodina své cíle a hodnoty, kterých by se držela, může dojít k narušení nebo až úplné ztrátě společně tráveného času. (Lábusová, 2012)

3 ADOLESCENCE

3.1 Charakteristika věkového období

Období adolescence neboli dospívání je dobou přechodu od dětství k dospělosti. Jedná se o období mezi 10. a 20. rokem života. Toto vývojové období je charakteristické komplexní proměnou osobnosti, která probíhá ve všech oblastech, a to v „somatické, psychické i sociální“. Většina změn je podmíněna biologicky s pomocí psychických a sociálních faktorů, které je významně ovlivňují. „Dospívání představuje specifickou životní etapu, která má svoje typické znaky v rámci životního cyklu a svůj objektivní i subjektivní význam. Je to období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivní, uspokojivou, zralejší formu vlastní identity.“ (Vágnerová, 2005, s. 321)

V současné době je u dospívajících tendence k rychlému překonání dětství a získání úrovně dospělých, a to alespoň v některých oblastech. Jejich snahou je zbavit se co nejdříve stavu „jednoznačné sociální podřízenosti“. Chtějí získat co nejdříve práva a svobodu rozhodování, ale povinnosti a zodpovědnost plynoucí z dospělosti jen těžce přijímají. Toto období se neustále rozšiřuje, a to v obou směrech, což znamená, že „dříve začíná a později končí“.

Období dospívání se dále dělí na ranou a pozdní adolescenci.

Raná adolescence, nebo také pubescence, je obdobím přibližně mezi 11.-15. rokem. Je to období charakteristické zejména tělesnými změnami, které jsou spojeny s pohlavním dozráváním neboli pubertou. Tyto změny se projevují ve vnějším vzhledu dospívajícího a ovlivňují jeho sebepojetí a reakce okolí. U dospívajících ovlivňuje tělesné zrání další změny, které jsou předpokladem nových kompetencí důležitých k odpoutání se od vývojem již překonaných vazeb. Jedná se o proces s psychosociálními důsledky.

Celkový vývoj jedince je spojen se změnou ve způsobu myšlení, které umožňuje abstraktní uvažování. Dále dochází ke změně v emočním prožívání, které je ovlivněno hormonálními proměnami. Dochází i k jeho výkyvům, které upoutávají pozornost a mají vliv na hodnocení dospívajícího. K další významné změně dochází v oblasti vztahů k rodičům, které se rozvolňují a jedinec se tak více osamostatňuje. Naopak sílí vztah k vrstevníkům, se kterými se ztotožňuje. U starších pubescentů roste potřeba odlišit se spolu s vlastní skupinou vrstevníků od dětí i dospělých a k tomuto účelu využívají proměny zevnějšku, „specifického životního stylu, zájmů, hodnot apod.“. Významnou změnou v sociální oblasti je

ukončení povinné školní docházky v 15 letech a vymezením další profesní přípravy, která se bude podílet na sociálním postavení dospívajícího. (Vágnerová, 2005, s. 321-323)

Vytrácí se potřeba starých jistot plynoucích ze závislosti na rodině a dochází k posilování potřeby orientovat se a stabilizovat v nové situaci. I když dochází ke ztrátě určitých jistot, je důležité, aby rodiče pomáhali k osobnostnímu rozvoji dospívajícího ponecháním větší svobody při rozhodování o sobě samém, jelikož tato emancipace umožňuje rozvoj nových kompetencí, kterými dospívající dokazuje, že už nepotřebuje takovou míru závislosti. Nové kompetence jej pak chrání před pocitem nejistoty. Další důležitou potřebou, která souvisí s potřebou jistoty a v tomto období má jiný charakter než dříve, je „potřeba citové akceptace“. Pro toto období se dá nazvat obecněji jako „potřeba přijatelné pozice ve světě“, zahrnující i výkon a sociální akceptaci. Pubescent si nově uvědomuje, že pozitivní akceptace jeho osoby souvisí s jeho chováním, a proto si ji musí něčím zasloužit.

Druhou fází adolescence je pozdní adolescence, což je období přibližně od 15 do 20 let, s možnou „individuální variabilitou, zejména v oblasti psychické a sociální“. Do této fáze dospívající vstupuje již jako pohlavně zralý jedinec. Tak jako u rané adolescence byl významný tělesný vývoj, který ovlivňoval oblast psychickou a sociální, dochází v pozdní adolescenci k rozvoji především v oblasti psychosociální. Významnou událostí v sociální oblasti je „ukončení profesní přípravy“ a následný nástup do zaměstnání, resp. volba dalšího studia. To ovlivňuje, zda adolescent bude ekonomicky závislý, či ne. Ekonomická nezávislost je v našich sociokulturních podmínkách považována za jeden ze znaků dospělosti. Na začátku tohoto období adolescent přijímá kulturu, životní styl a sociální identitu adolescenta pomocí sdílených zážitků a hodnot. Získává nové role, které jsou vyjádřením překonání dětství a odpoutání se od rodičů. Rozvíjí své vztahy s vrstevníky zejména v oblasti partnerství. Dověšením osmnáctého věku dosahuje zletilosti, která má pro něj význam právní i sociální, protože je to jeden ze znaků dospělosti.

Toto období je významné hledáním a rozvojem vlastní identity, která by pro adolescenta byla subjektivně přijatelná. To vede ke snaze o větší sebepoznání, ke kterému mu pomáhá skupina vrstevníků, poskytující mu základní sebevymezení. Nové vědomí vlastního rozhodování o svém životě je pro něj užitečné, ale může být i příčinou různých extrémních chování. Může také docházet ke snaze oddálit dospělost a s ní spjatou zodpovědnost. Tento postoj Erikson (1963) označuje jako adolescentní psychosociální moratorium. Moratorium označuje potřebu něco zastavit, zabrzdit. Říčan (1990) mluví o aktuálním společenském „kultu nezralosti“, který tendenci k udržení výhod mládí podporuje. Protože se jedná

o období svobody a zároveň minimální zodpovědnosti, může se jevit dospělost jako život v omezujícím stereotypu.

„Smyslem pozdní adolescence je poskytnout jedinci čas a možnost, aby porozuměl sám sobě, zvolil si, čeho chce v budoucnosti dosáhnout, a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje.“ (Vágnerová, 2005, s. 325) A právě to bývá zdrojem napětí, jelikož vývoj v oblasti biologické, psychické a sociální se nevyvíjí souběžně a dospělost není přesně definována.

Nejen v období rané adolescence, ale i nyní je důležitou součástí vlastní identity tělesný vzhled. Na konci tohoto období je se svým tělem většinou adolescent více spokojený, než tomu bylo v předešlém období. Na svůj vzhled zaměřuje velkou pozornost, což navíc podporuje i sociokulturní standart vysoké hodnoty mládí a tělesné krásy. Svě tělo srovnává jak s ostatními vrstevníky, tak i s aktuálně akceptovaným ideálem. Fyzická atraktivita mu dodává jistotu, že bude sociálně akceptován a umožňuje mu lepší prestiž zejména ve vztahu k opačnému pohlaví. Znevýhodnění v této oblasti s sebou přináší pocity méněcennosti, snížené sebejistoty, což může vyvolávat různé obranné reakce, kdy může vnímat nespravedlnost vůči své osobě, zlost, kterou může v krajním případě ventilovat i autoagresí. Zevnějšek se stává cílem i prostředkem. Ubezpečuje jedince o vlastní hodnotě, která vychází z potřeby líbit se jiným i sobě. A je prostředkem, aby byl sociálně akceptován a dosáhl určité prestiže. V současné době je velká tendence k uniformitě, která je podporována ze strany médií. Napodobování určitého vzoru je výhodné pro pozitivní hodnocení, ale i ztrátou individuality. Proto se adolescenti snaží být do určité míry originální. I přes nevýhody ochuzení představuje uniformita pro adolescenta jistotu, že bude akceptován.

„Úprava zevnějšku a oblečení se stává prostředkem k vyjádření identity.“ (Vágnerová, 2005, s. 329) Vyjadřuje tím svému okolí, kým se cítí být. Svůj zevnějšek různě stylizuje, aby vyjádřil svoji příslušnost k určité skupině, vzoru apod.

Vývoj poznávacích procesů je výsledkem interakce zrání a učení. Piaget (1966, 1970) nazval období dospívání, tedy i pozdní adolescence, stádiem formálních logických operací. To znamená, že myšlení už není závislé na konkrétní realitě, ale dokáže pracovat s možnými hypotetickými variantami, které nemusí mít s realitou nic co do činění. Postupně si tak osvojují abstraktní myšlení, jehož předmětem úvah může být cokoli. Jinak lze formální logické operace označit jako hypoteticko-deduktivní myšlení, pro které je podstatný přesah poznání do oblastí, které nejdou přímo poznat a přesahují vlastní zkušenosti. To znamená, že dokážou např. z určité teorie vyvozovat logické závěry a posoudit jejich platnost.

Výsledkem deduktivního myšlení je aplikace obecného pravidla. Toto myšlení se postupně zdokonaluje pomocí cvičení a hromadění zkušeností. V poznávacích procesech se projevuje „flexibilita a schopnost používat nové způsoby řešení“. To je dáno i nedostatkem zkušeností, které by jim mohly jak pomoci, tak i omezit při obecně platném nebo běžném řešení. Řešení bývají nová a netradiční, někdy i zbrklá. Preferují jednoznačné krajní varianty, které v nich vzbuzují jistotu. Úsudek může být navíc zatížen emocionálně. Adolescent se dokáže nadchnout a toto nadšení pak ovlivňuje jeho úvahy. Naopak je mohou zatížit i negativní emoce, jako je např. aktuální rozladění nebo smutek.

Dále dochází k rozvoji metakognice, tedy zlepšení odhadu svých schopností a dovedností. Do značné míry je podmíněna převažující tendencí k introspekci. Při uvažování o svých kompetencích někdy nepřemýšlejí racionálně, ale pod vlivem iracionálních mechanismů, jako je strach ze selhání nebo nízká sebedůvěra aj. U některých dospívajících se může objevovat neschopnost přiměřeně se ocenit, což může přetrvat až do dospělosti. Z různých důvodů tak může být tato složka sebehodnocení deformovaná nebo málo rozvinutá.

Kapacita paměti je větší, protože dospívající dokážou používat účinné strategie při udržení informací. Rozvíjí se i metapaměť, tedy hodnocení svých paměťových schopností.

Pozornost dovedou lépe ovládat a k jejímu zaměření a udržení využívají různé strategie. Lépe zhodnotí, co jim dokáže pomoci k lepšímu učení a co podpoří jejich soustředění na práci.

Emoční prožívání je na konci adolescence stabilizované a neprojevují se v něm velké výkyvy. Je to dáno hormonální vyrovnaností a přizpůsobením organismu pohlavní dospělosti.

Vlivem emočního vyladění dochází ke zlepšení volní autoregulace neboli sebeovládání. Dovedou se lépe ovládat, a to i v emočně vyhrocených situacích. (Vágnerová, 2005, s. 321-344)

3.2 Vliv rodiny na adolescenta

Vliv rodiny se v období adolescence mění. I když má rodina stále významnou roli, mění se vzájemné vztahy mezi jejími členy. Vývojovým úkolem rodiny je změna její vnitřní struktury. Adolescent prochází procesem emancipace, a tím dochází ke změnám ve vztazích k dospělým, které se projeví především vůči jeho rodičům. Odpoutání se od rodiny je důležité pro následné navazování nových vztahů, které jsou základem jejich

budoucího zázemí. Proces odpoutávání je náročný jak pro adolescenty, tak i rodiče, jelikož dochází k proměně vzájemných citových vazeb, které se stávají zralejší a vyrovnanější. Pocit jistoty a bezpečí přechází do symbolické roviny, která zastává stejnou funkci jako dříve s tím rozdílem, že se nachází pouze ve vědomí jedince. Toto přechodné stádium do nezávislosti může doprovázet zdánlivé odmítání všeho, co doposud platilo. To mu pomáhá odpoutat se z vazeb, které by jej v budoucnu omezovaly.

Dochází také ke změně kvality interakce mezi rodiči, která bývá doprovázena napětím, které vzniká kvůli rozdílným potřebám a zájmům. Společně trávený čas i vzájemná komunikace už neprobíhá tak často. Rodiče jsou také ti, kteří podléhají kritice, protože představují určitý model způsobu života, který si adolescent může nebo nemusí zvolit. Dovedou však rodiče i ocenit. Nejvíce si cení upřímnosti a spolehlivosti. Tato kritika není jen negativismem, ale způsobem hledání. Pomocí kritického usuzování si adolescent ujasňuje vlastní názory, a tím i budoucí nasměrování.

Adolescenti mají i přes určité výhrady zájem o kontakt s dospělými, včetně svých rodičů. Vnímají je jako oporu při zvládání nejistot. Hledají dospělého, kterého by si vážili a který by je přijímal jako rovnocenné partnery, ale zároveň by disponoval přirozenou autoritou. Aby jim poskytoval zpětnou vazbu, která by usměrňovala jejich názory a projevy.

V rámci osamostatňování dochází ke změně postojů k hodnotám rodičů. Nedochozí však k odmítnutí daných hodnot, ale ke hledání jejich smyslu pomocí vlastní zkušenosti a přesvědčení o jejich významu. Tyto hodnoty se nevytrácejí ani tehdy, když dochází k opačným názorům, než mají rodiče. (Vágnerová, 2005, s. 350 - 358)

„Proměna rodinných vztahů v dospívání neprobíhá u všech jedinců a za všech okolností stejně.“ Pokud rodina neplnila svou emocionální funkci, tedy neposkytovala jistotu a bezpečí, může být vazba na rodiče tímto stavem narušena. Pokud jsou vzájemné citové vztahy slabé, nepřiměřené nebo resp. v rámci obrany zidealizované, brání procesu emancipace, jelikož jedinec postrádá potřebnou zkušenost. (Vágnerová, 2005, s. 362)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkumný problém

Funkce rodiny pohledem adolescentů

4.1 Proč se výzkumným problémem máme zabývat?

Funkce neboli úkoly rodiny se uskutečňují vůči svým členům. Tato skutečnost je charakteristická pro každého jedince, který vyrůstá v rodině. Rodina je systém, který pracuje jako celek, a při jeho správném fungování hraje důležitou roli komunikace v rámci jeho struktury, tedy mezi členy rodiny.

V současné době je více než dříve kladen důraz na hodnocení, které vychází od samotných vychovávaných jedinců, tedy i dětí v rodině.

Pro věkové období pozdní adolescence je charakteristická určitá psychická vyrovnanost a nadhled, ale i větší informovanost, která ovlivňuje jejich názory.

4.2 Již realizované výzkumy v této oblasti

Výzkumy, které byly realizovány, se dosavadně nezabývaly názory adolescentů na všechny funkce rodiny, ale orientovaly se pouze na některé její funkce. Jedná se např. o tyto výzkumy:

- Bakalářská práce Lenky Turkové na téma Podpora rodiny v průběhu vzdělanostní dráhy pohledem vysokoškolských studentek v roce 2013;
- Diplomová práce Mgr. Ivany Crhákové na téma Současná komunikace v rodině a výchovné styly rodičů z pohledu žáků II. stupně základních škol, 2013;
- Disertační práce PhDr. Věry Juříčkové na téma Komunikace s rodiči (pohled mladých lidí na prahu dospělosti) – adolescenti ve věku 21-23 let, kvalitativní výzkum pomocí psaní esejů, názor na komunikaci v rodině, 2013;
- Projekt „Klíče pro život – Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání“, který realizoval Národní institut dětí a mládeže Ministerstva

školství, mládeže a tělovýchovy, zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a školské zařízení pro zájmové vzdělávání v letech 2010-2011, zjišťoval mimo jiné, jak a s kým děti ve věku od 6 do 15 let tráví svůj volný čas;

- Projekt Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice, organizovaný Nadací Sirius, pod vedením Miroslava Staňka, 2008;
- Výzkum způsobu výchovy v rodině (2000-2002), dotazníkové šetření určené adolescentům od 11 do 18 let, byl použit Dotazník o způsobu výchovy v rodině (Čáp, Boschek, 1994);
- Výzkum mezi studenty prvních ročníků vysokých škol v České republice (2002-2004), dotazníkové šetření zjišťovalo, jak studenti 1. ročníků VŠ financují své studium, jaké jsou jejich zdroje aj. Výzkum provedli Petr Matějů, Natalie Simonová a Jana Straková.

5 Design výzkumného šetření

5.1 Výzkumné otázky

1. Jaký názor mají adolescenti na stále častější odkládání mateřství na pozdější věk.
2. Jaký názor mají adolescenti na finanční podporu rodičů během studia a profesní přípravy jejich dětí.
3. Jaký názor mají adolescenti na výchovné styly rodičů, respektive na více se prosazující liberální styl výchovy.
4. Jak adolescenti vnímají autoritu v současných rodinách.
5. Co si adolescenti myslí o komunikaci v současné rodině.
6. Co si adolescenti myslí o společně tráveném volném čase rodiny.

5.2 Výzkumné cíle

Hlavní cíl práce

Zjistit názor adolescentů na funkce současné rodiny.

Dílčí cíle

1. Zjistit, jaký názor mají adolescenti na biologicko-reprodukční funkci rodiny.
2. Zjistit, jaký názor mají adolescenti na ekonomicko-zabezpečovací funkci rodiny.
3. Analyzovat názor adolescentů na výchovně-socializační funkci rodiny.
4. Analyzovat názor adolescentů na emocionálně-ochrannou funkci rodiny.
5. Zjistit, jaký názor mají adolescenti na funkci regenerace duševních a tělesných sil v rodině.

5.3 Výzkumný soubor

Výzkumný vzorek byl vybrán metodou záměrného kvótního výběru. Kvótou pro daný výběr byl věk respondentů od 15 do 22 let věku, tedy věkové období adolescence. Podle Marie Vágnerové je toto období od 15 do 20 let. Podle Jana Jandourka se však toto období může vymezovat od 15 do 22 let.

Základní soubor zahrnuje všechny adolescenty ve věku od 15 do 22 let. Výběrový soubor představuje adolescenty ve věku od 15 do 22 let v okrese Uherské Hradiště.

5.4 Specifikace metod sběru dat

Jelikož jsem si určila za cíl zjistit názory adolescentů na funkce rodiny, zvolila jsem jako metodu sběru dat dotazník. Z důvodu anonymity dotazníku předpokládám pravdivost odpovědí na dané otázky.

Rozsah dotazníku je stanoven na sto respondentů. Respondentům bude předložen hypertextový odkaz na dotazník v elektronické podobě (<http://funkcerodiny5.vyplnto.cz/>), který obsahuje šestnáct otázek, na které budou odpovídat. Z každé výzkumné otázky vycházejí 2 až 3 otázky dotazníkové.

Výzkumná otázka č. 1 obsahuje dotazníkové otázky č. 3, 4 a 5.

Výzkumná otázka č. 2 obsahuje dotazníkové otázky č. 6 a 7.

Výzkumná otázka č. 3 obsahuje dotazníkové otázky č. 8 a 9.

Výzkumná otázka č. 4 obsahuje dotazníkové otázky č. 10 a 11.

Výzkumná otázka č. 5 obsahuje dotazníkové otázky č. 12, 13 a 14.

Výzkumná otázka č. 6 obsahuje dotazníkové otázky č. 15 a 16.

Dotazník obsahuje otevřené a uzavřené položky. U uzavřených položek se dále jedná o polouzavřené, škálové a výčtové položky.

5.5 Analýza dat

1. Jaký je věk adolescentů?

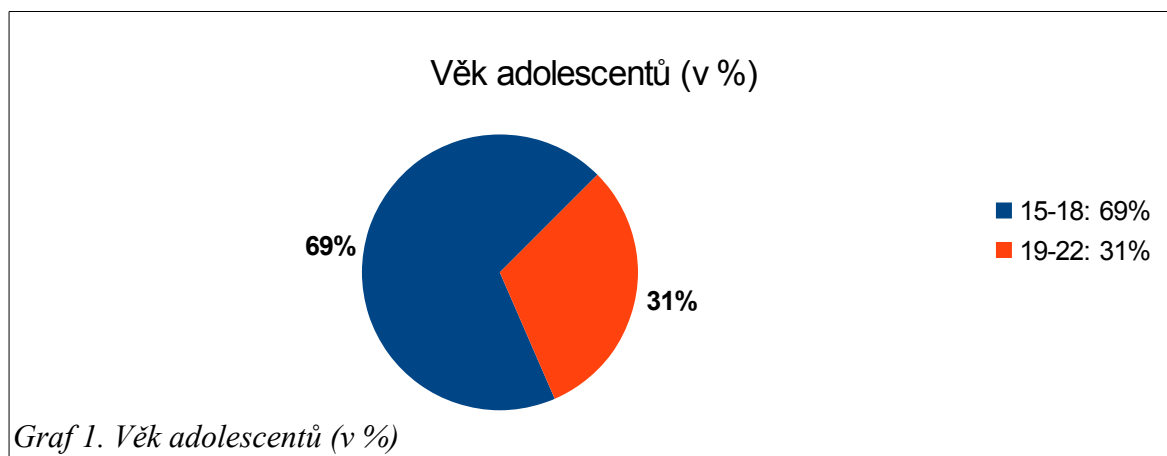
Tab.1. Věk adolescentů

Věk	Absolutní četnost
15 let	3
16 let	12
17 let	25
18 let	29
19 let	23
20 let	7
22 let	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014 .

$\Sigma 100$

Výzkumného šetření se zúčastnili žáci středních škol ve věku od 15 do 22 let. Z celkového počtu 100 respondentů byli nejvíce zastoupenou věkovou skupinou, a to v počtu 29, adolescenti ve věku 18 let. Druhou nejvíce zastoupenou věkovou skupinou byli adolescenti ve věku 17 let, kterých se výzkumného šetření zúčastnilo 25. Ve věku nad 20 let se zúčastnil pouze jeden adolescent, který má 22 let. Více údajů viz tab. 1. (výše).

Při hlubší analýze věkového rozložení adolescentů zjistíme, že ve věku od 15 do 18 let se zúčastnilo 69 % adolescentů, tedy více než polovina, a ve věku od 19 do 22 let 31 % adolescentů (viz graf 1.).

2. Jaké je pohlaví adolescentů?

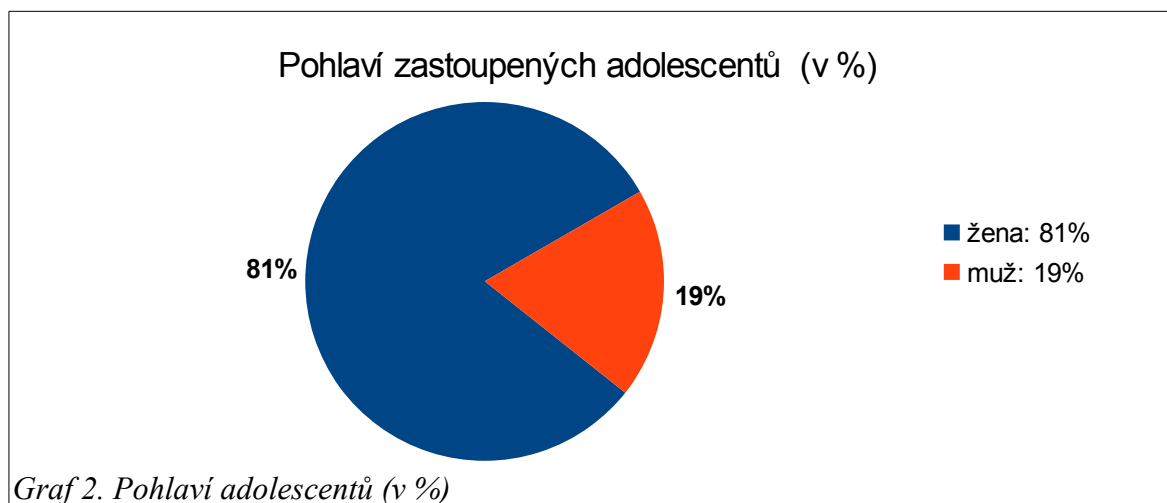
Tab. 2. Pohlaví adolescentů

Pohlaví	Absolutní četnost
žena	81
muž	19

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Nejvíce byly ve výzkumném šetření zastoupeny v počtu 81 z celkového počtu 100 respondentů ženy. Mužů se zúčastnilo pouze 19. Údaje jsou uvedeny výše (viz tab. 2.).

Počet adolescentů v procentech podle pohlaví představuje 81 % žen a 19 % mužů (viz graf 2.).

3. Jaký je názor adolescentů na odkládání mateřství na pozdější věk (nad 35 let)?

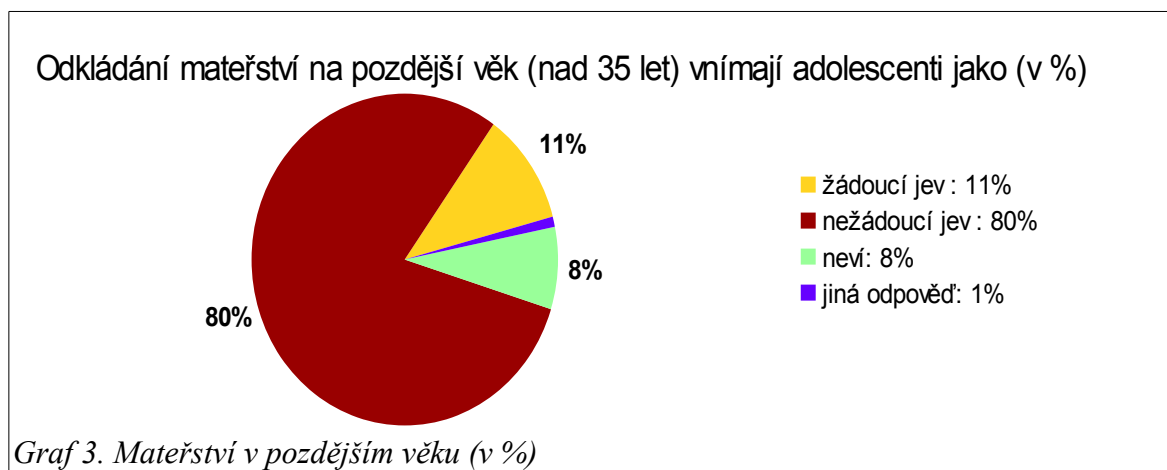
Tab. 3. Odkládání mateřství na pozdější věk

Názor na odkládání mateřství na pozdější věk (nad 35 let) je	Absolutní četnost
pozitivní	3
spíše pozitivní	8
spíše negativní	51
negativní	28
nevím	8
„Když si ženská nenajde chlapa, tak za to asi nemůže, ne?“	1
„Dle mého názoru už je to docela pozdě.“	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Podle většiny dotázaných adolescentů, tedy 51, je odkládání mateřství na pozdější věk spíše negativní jev a podle dalších 28 adolescentů zcela negativní jev. Naopak 8 adolescentů má spíše pozitivní a 3 adolescenti zcela pozitivní postoj k tomuto jevu. Jedna odpověď zněla, že „když si ženská nenajde chlapa, tak za to asi nemůže“. Tato odpověď však nevyovídá nic o tom, zda se jedná o žádoucí či nežádoucí jev, ale o jedné z možných příčin odkladu mateřství do vyššího věku. Údaje jsou uvedeny výše (viz tab. 3.).

Celkem 80 % dotázaných hodnotí tento jev jako nežádoucí. Naopak jako žádoucí jej hodnotí 11 % adolescentů. Osm procent adolescentů neví, zda je tento jev žádoucí, nebo ne a jeden adolescent uvedl vlastní odpověď, která však nezodpověděla položenou otázku (viz graf 3.).

4. Jaká je podle adolescentů hlavní příčina odkládání mateřství na pozdější věk?

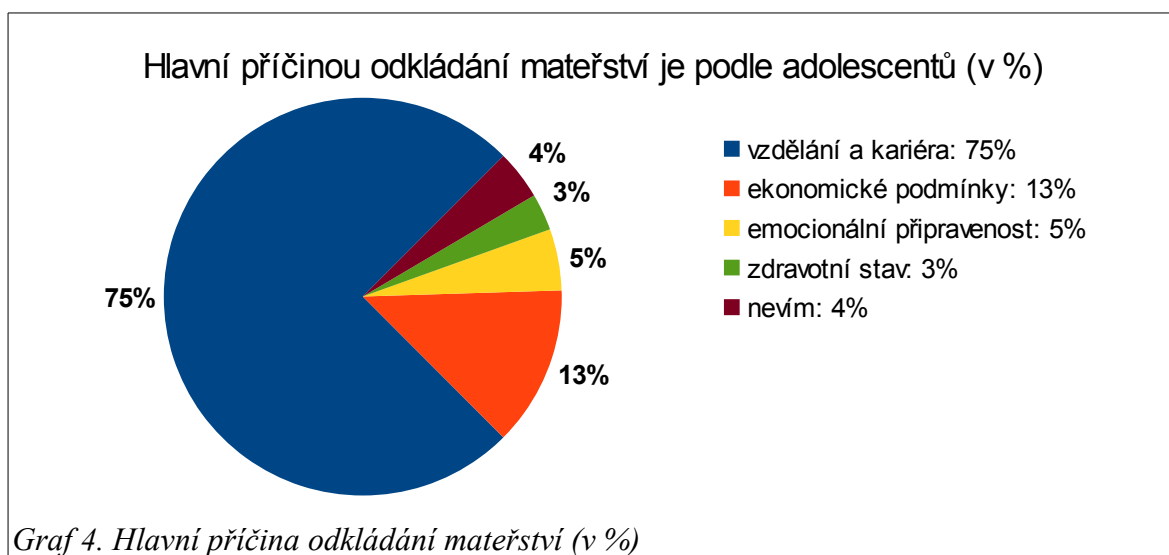
Tab. 4. Hlavní příčina odkládání mateřství na pozdější věk

Hlavní příčinou odkládání mateřství na pozdější věk je	Absolutní četnost
vzdělání a kariéra	75
ekonomické podmínky	13
emocionální připravenost	5
zdravotní stav	3
nevím	4

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

Σ 100

Za hlavní příčinu odkládání mateřství pokládají tři čtvrtiny adolescentů vzdělání a kariéru. Dalších třináct adolescentů si myslí, že za pozdní mateřství mohou ekonomické podmínky. Názor, že dříve nejsou ženy na mateřství dostatečně citově připraveny a necítí se být jisté, zastává 5 adolescentů. Zdravotní stav jako hlavní příčinu uvedli 3 adolescenti a 4 odpověděli, že neví. Všechny údaje jsou uvedeny výše (viz tab. 4.).

Nejvíce adolescentů, 75 %, označilo odpověď vzdělání a kariéra. Tato odpověď tak představuje nejčastější názor na hlavní příčinu odkládání mateřství na pozdější věk. Ekonomické podmínky jako příčinu uvedlo 13 %, emocionální připravenost 5 %, zdravotní stav 3 % a 4 % adolescentů nevěděla (viz graf 4.).

5. Myslí si adolescenti, že by změny v rodinné politice vedly ke snížení mateřství v pozdním věku?

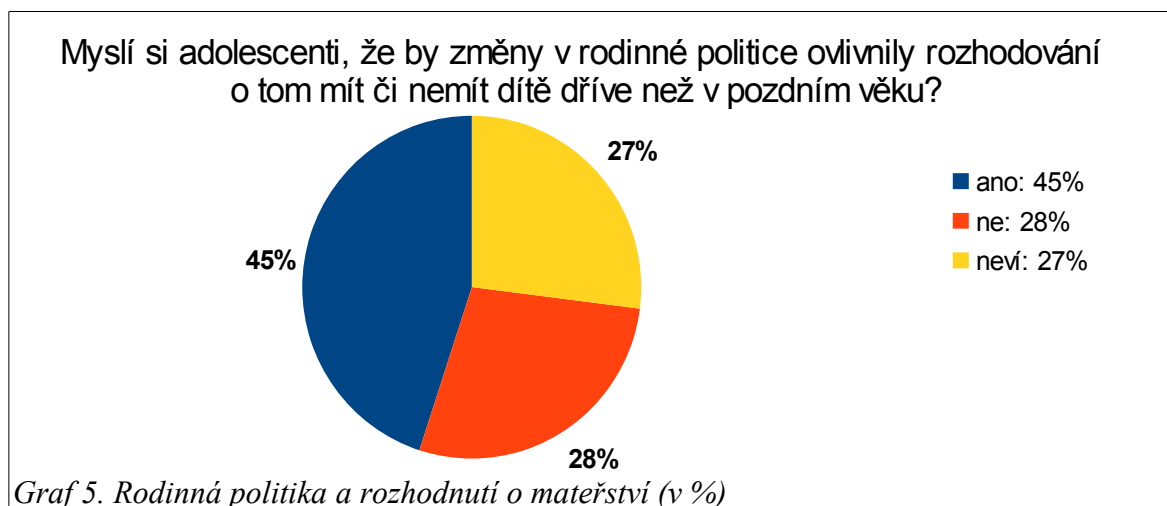
Tab. 5. Rodinná politika a rozhodnutí o mateřství

Vedly by změny v rodinné politice ke snížení mateřství v pozdním věku?	Absolutní četnost
ano	11
spíše ano	34
spíše ne	27
ne	1
nevím	27

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

Σ 100

Zhruba $\frac{1}{3}$ adolescentů si myslí, že kdyby došlo ke změnám v rodinné politice, tedy že by byla rodina více zvýhodněna, ovlivnilo by to spíše i rozhodování mít dítě dříve než v pozdním věku, neboli nad 35 let matky. Jedenáct z nich si myslí, že by to zcela určitě ovlivnilo rozhodování o mateřství. Naopak, že by tyto změny mateřství spíše neovlivnily, si myslí 27 adolescentů a jeden z nich si myslí, že by jej určitě neovlivnily. Dvacet sedm adolescentů nevědělo jak odpovědět. Všechny údaje máme uvedené v tab. 5.

Ze všech dotazovaných adolescentů si 45 % z nich myslí, že změny v rodinné politice by vedly k rozhodnutí mít dítě dříve než ve 35 letech matky. Tento názor naopak nezastává 28 % adolescentů a zbylých 27 % odpovědělo, že neví (viz graf 5.).

6. V jaké míře se podle adolescentů většina rodičů podílí na finanční podpoře dětí během jejich studia?

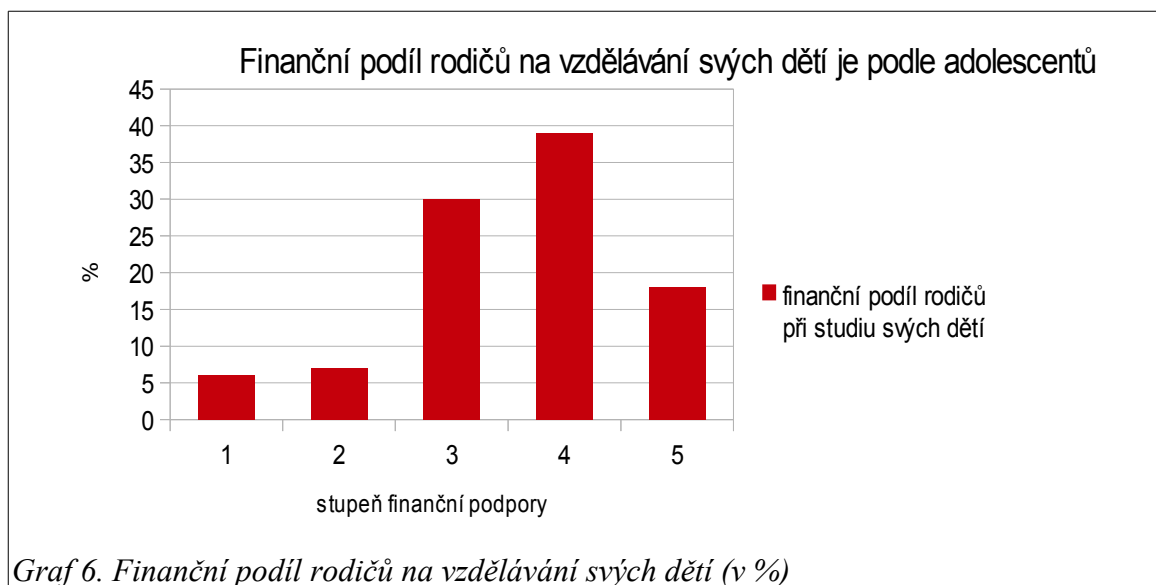
Tab. 6. Finanční podíl rodičů na vzdělávání svých dětí

Na finanční podpoře dětí během studia se rodiče podílí	Absolutní četnost
1 (minimálně)	6
2	7
3	30
4	39
5 (maximálně)	18

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Podle 39 adolescentů se finančně rodiče na studiu svých dětí podílejí ve velké míře. Nejedná se o maximální zajištění, ale do určité míry si musí finanční prostředky zajistit i děti. Druhý nejpočetnější názor představuje střední míra polohy zajištění. Tedy, že děti jsou z poloviny finančně zajištěni od rodičů, ale z druhé poloviny si musí finance zajistit samy. Třetí nejčastější názor zastává 18 adolescentů, kteří si myslí, že rodiče zajišťují všechny náklady. Sedm adolescentů zastává názor, že dochází k malé finanční podpoře rodičů, a šest si myslí, že dochází jen k minimální podpoře, tedy že rodiče poskytují svým dětem jen malý finanční obnos a zbytek si musí zajistit děti samy. Více viz tab. 6.

Největší mírou podílu na financování svých dětí při studiu je podle adolescentů 4. stupeň, tedy skoro maximální finanční podpora, která však ponechává do určité míry zodpovědnost i dětem při získávání financí ke studiu. Více viz graf 6.

7. Myslí si adolescenti, že by se měly děti během studia podílet podle svých možností a schopností na získání financí pro jejich studium pomocí brigád apod.?

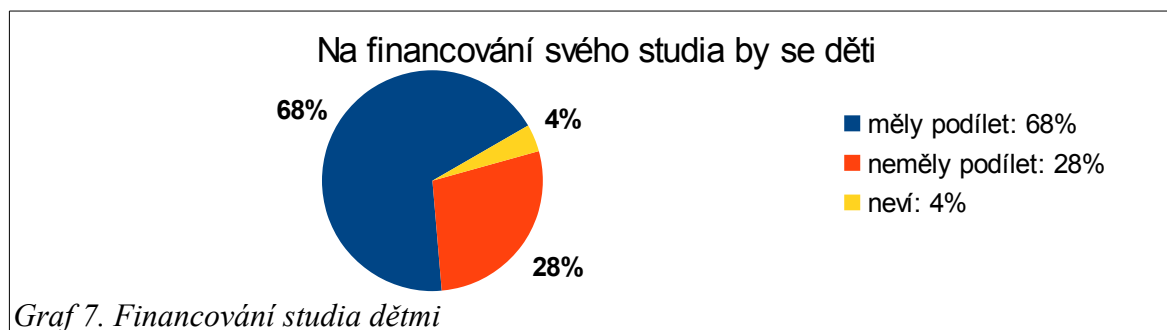
Tab. 7. *Financování studia dětmi*

Měly by se děti na finančním zajištění svého studia podílet?	Absolutní četnost
ano	23
spíše ano	42
spíše ne	24
ne	4
nevím	4
„Podle toho, co studují a jak bohaté mají rodiče.“	1
„Pokud se to týká střední školy, myslím si, že brigáda přes školu spíše ne. Na vysoké je to něco jiného, to spíš beru, že občasná brigáda pouze finančně pomůže.“	1
„Myslím si, že ano, pokud rodiče nemůžou plně hradit školné.“	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Nejvíce adolescentů, 42, si myslí, že by se děti asi měly podílet na financování svého studia. Dalších 24 adolescentů si myslí, že by se spíše neměly podílet. Dvacet tři adolescentů si myslí, že by se měly podílet. Čtyři adolescenti si myslí, že by se neměly podílet, a ten stejný počet adolescentů odpovědělo, že neví, zda by se děti měly podílet na financování svého studia. Tři adolescenti odpověděli vlastními slovy. Údaje jsou uvedeny výše (viz tab. 7.).

Všechny tři vlastní odpovědi jsme přiřadili k názoru, že by se děti měly podílet na financování svého studia, a celkem tak tuto odpověď zvolilo 68 % adolescentů. Odpovědi spíše ne nebo ne jsme sjednotili pod odpověď, že by se neměly podílet, a celkem ji vybralo 28 % adolescentů. Zbýlé čtyři procenta představují odpověď nevím, viz graf 7.

8. Jaký styl výchovy se podle adolescentů uplatňuje ve většině současných rodin?

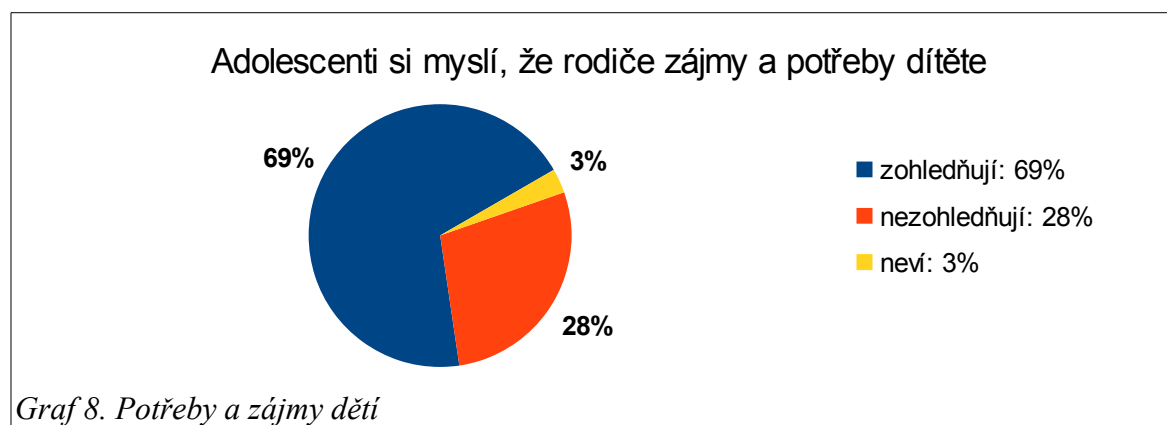
Tab. 8. Styl výchovy v rodině

Podle adolescentů se ve většině rodin uplatňuje	Absolutní četnost
autoritativně vzájemný styl (rodiče kladnou nároky, ale zároveň jsou láskyplní a podporující)	50
autoritářský styl (rodiče kladou vysoké nároky a zároveň nerespektují potřeby a zájmy dětí)	23
shovívavý styl (rodiče mají malé až žádné požadavky a nejasné hranice)	19
zanedbávající styl (rodiče jsou lhostejní až odmítající dítě)	5
nevím	3

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Přesně polovina dotazovaných adolescentů si myslí, že ve většině současných rodin se uplatňuje autoritativně vzájemný styl výchovy. Další téměř polovina adolescentů si myslí, že se uplatňuje autoritářský styl. Méně než ¼ adolescentů si myslí, že je to právě shovívavý styl a 5 adolescentů si myslí, že se jedná o zanedbávající styl. Tři adolescenti odpověděli, že neví. Všechny údaje jsou uvedeny výše (viz tab. 8.).

Autoritativně vzájemný a shovívavý styl jsme označili jako styl výchovy zohledňující potřeby a zájmy dítěte a autoritářský se zanedbávajícím jako nezohledňující potřeby a zájmy dítěte. Souhrnně můžeme říct, že 69 % adolescentů si myslí, že rodiče ve výchově zaujímají kladný postoj k potřebám a zájmům dítěte, a naopak 28 % adolescentů tento názor nezaujímá. Tři adolescenti odpověděli, že neví. Dané údaje jsou uvedeny výše (viz graf 8.).

9. Který výchovný styl je podle adolescentů nejvhodnější?

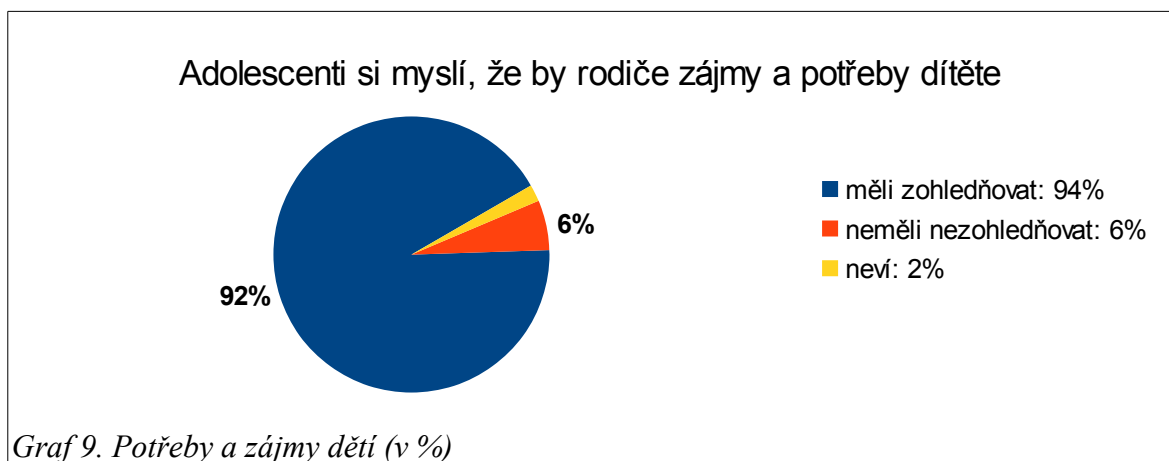
Tab. 9. Nejvhodnější výchovný styl

Nejvhodnější výchovný styl je	Absolutní četnost
autoritářský	3
autoritativně vzájemný	91
zanedbávající	3
shovívavý	1
nevím	2

Zdroj: vlastní zdroj, 2014.

$\Sigma 100$

Za nejvhodnější výchovný styl považuje většina adolescentů autoritativně výchovný styl. Tři adolescenti si myslí, že nejvhodnější výchovný styl je autoritářský, další 3 adolescenti uvedli zanedbávající styl a 1 adolescent shovívavý styl. Dva adolescenti nevěděli, co odpovědět. Více viz tab. 9.

Jako u předešlé otázky jsme sloučili všechny čtyři styly do dvou subkategorií zohledňujících či nezohledňujících zájmy a potřeby dítěte. Většina adolescentů, tedy 92 %, si myslí, že by zájmy a potřeby měli rodiče při svém výchovném působení zohlednit. Dalších 6 % adolescentů tento názor nesdílí a 2 % adolescentů nevědělo, jak odpovědět. Více viz graf 9.

10. Dochází v současné době podle názoru adolescentů k oslabení autority rodičů?

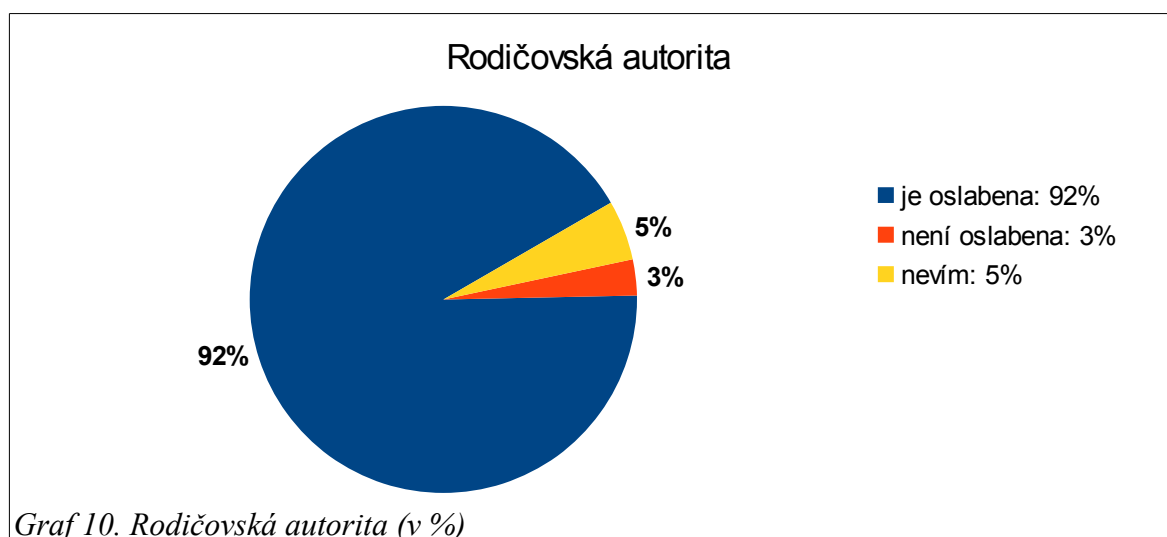
Tab. 10. Oslabení autority rodičů

Dochází podle adolescentů k oslabení rodičovské autority?	Absolutní četnost
ano	45
spíše ano	46
spíše ne	2
ne	1
nevím	5
„Jak u koho.“	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Téměř polovina adolescentů odpověděla, že podle jejich názoru spíše dochází v současné době k oslabení rodičovské autority. Dalším nejčetnějším názorem, který představoval taky téměř polovinu všech odpovědí, byl názor, že určitě dochází k oslabení této autority. Opačný názor zastává jen minimální počet adolescentů, a to celkem 3. Odpověď nevím zvolilo 5 adolescentů a jedna odpověď představovala názor, že k oslabení autority nedochází u všech rodičů. Všechny údaje uvádí tab. 10 (viz výše).

Když sečteme hodnoty příklánějící se k názoru, že autorita rodičů je oslabena nebo spíše oslabena, spolu s názorem, že záleží jak u koho, dostaneme výsledný součet všech názorů, který představuje 92 % všech názorů. Po součtu názorů, že spíše není nebo není oslabena, dostaneme součet 3 %. Odpověď nevím zvolilo 5 % adolescentů (viz graf 10.).

11. Jaké příčiny pokládají adolescenti za následek oslabení autority rodičů?

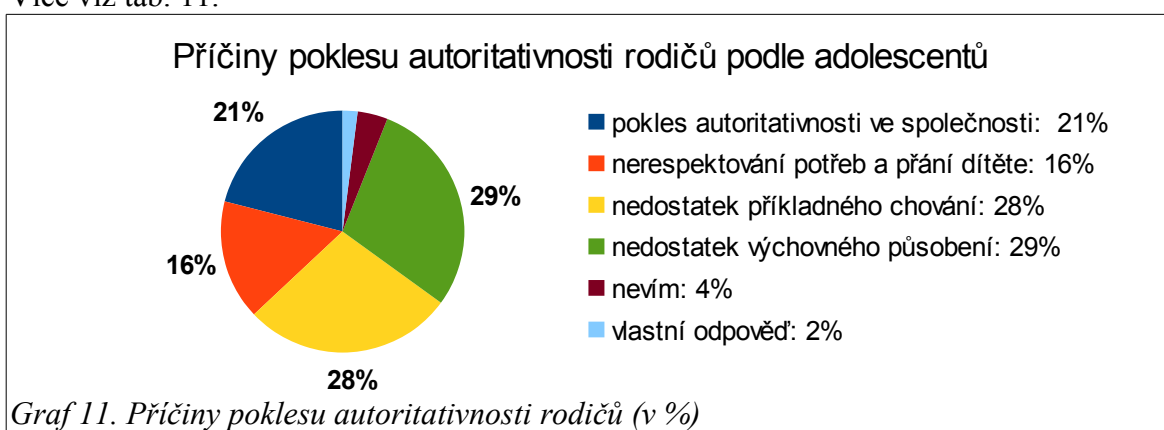
Tab. 11. Příčiny oslabení autority rodičů

Příčinami oslabení autority rodičů jsou	Absolutní četnost
pokles autoritativnosti ve společnosti	31
nerespektování potřeb a přání dítěte	24
nedostatek příkladného chování rodičů	43
nedostatek výchovného působení	42
nevím	6
„Slabé nervy na obou stranách.“	1
„Děti jsou vychovávány spíše PC a TV.“	1
„Dítě má více pravomocí, více si dovoluje.“	1
„Rodiče nemají na své děti čas.“	1
„Příliš velká netrestanost.“	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

Σ 151

Adolescenti mohli u této otázky zvolit 1 až 3 odpovědi. Za nejčastější příčinu poklesu autoritativnosti rodičů je považován 44 adolescenty nedostatek jejich výchovného působení. Nedostatek příkladného chování zvolilo 43 adolescentů. Celkový pokles autoritativnosti ve společnosti uvedlo 31 adolescentů a 24 uvedlo nerespektování potřeb a zájmů dítěte. Tři adolescenti odpověděli vlastními slovy a 6 adolescentů odpovědělo, že neví. Více viz tab. 11.

Dvacet devět procent adolescentů uvedlo jako příčinu nedostatek výchovného působení, 28 % adolescentů nedostatek příkladného chování rodičů. Dále 21 % adolescentů uvedlo celkový pokles autoritativnosti ve společnosti, 16 % nerespektování potřeb a přání dítěte, 4 % neumělo odpovědět a další možné příčiny uvedla 3 % adolescentů, viz graf 11.

12. Jaká je podle adolescentů komunikace v současných rodinách?

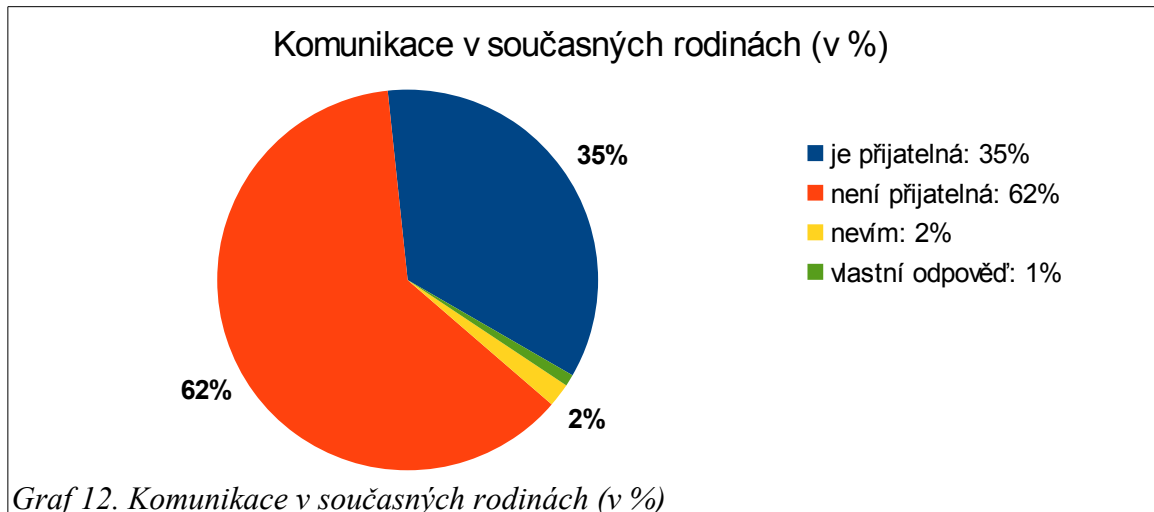
Tab. 12. Komunikace v rodině

Komunikace v současných rodinách je	Absolutní četnost
dostatečná	7
spíše dostatečná	28
spíše nedostatečná	55
nedostatečná	7
nevím	2
„Některé rodiny mi přijdou až moc přítulné.“	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Více než polovinu adolescentů si myslí, že v rodinách spíše není komunikace dostatečná. Zhruba jedna čtvrtina ze všech dotázaných si myslí, že komunikace je naopak spíše dostatečná. Komunikaci jako dostatečnou nebo nedostatečnou uvedl stejný počet adolescentů, tedy 7. Dva adolescenti odpověděli, že neví, jaká je komunikace v rodinách. Jeden adolescent odpověděl vlastními slovy. Více viz tab. 12.

Názor, že komunikace je dostatečná nebo spíše dostatečná, jsme sloučili do stanoviska, že se jedná o přijatelnou komunikaci. Jako přijatelnou vnímá komunikaci v rodině 35 % adolescentů. Názor, že komunikace spíše není dostatečná nebo není dostatečná, jsme sloučili do stanoviska, že se jedná o komunikaci na nepřijatelné úrovni. Jako nepřijatelnou vnímá komunikaci v rodině 62 % adolescentů. Odpověď neví zvolila 2 % adolescentů. Názor, že některé rodiny jsou až moc přítulné, jsme do odpovědí přijatelné nebo nepřijatelné komunikace nezařadili, ale zaznačili jsme tuto odpověď zvlášť (viz graf 12.).

13. V jaké míře podle adolescentů probíhá komunikace v současné rodině?

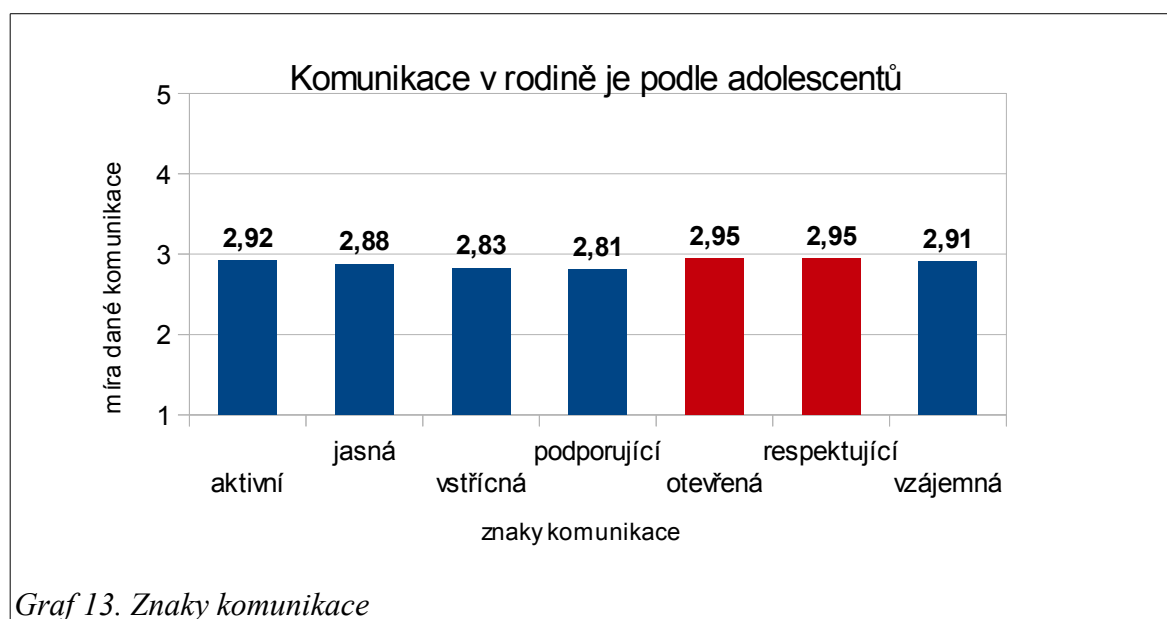
Tab. 13. Znaky komunikace

V rodině probíhá komunikace (v rozsahu 1-5, 1 = nejméně, 5 = nejvíce)	Průměr
aktivní	2.92
jasná	2.88
vstřícná	2.83
podporující	2.81
otevřená	2.95
respektující	2.95
vzájemná	2.91

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

Ø 2,89

Všechny znaky komunikace se na pětibodové stupnici umístily pod 3. stupněm, tedy pod průměrem.

Všechny znaky komunikace bychom mohli nazvat podprůměrné, tedy, že komunikaci v rodině je třeba zlepšit, aby byla efektivnější a příjemnější pro komunikující partnery v rodině a mohly se tak rozvíjet vzájemné vztahy (viz graf 13.).

14. Co podle adolescentů nejvíce stěžuje komunikaci mezi členy rodiny?

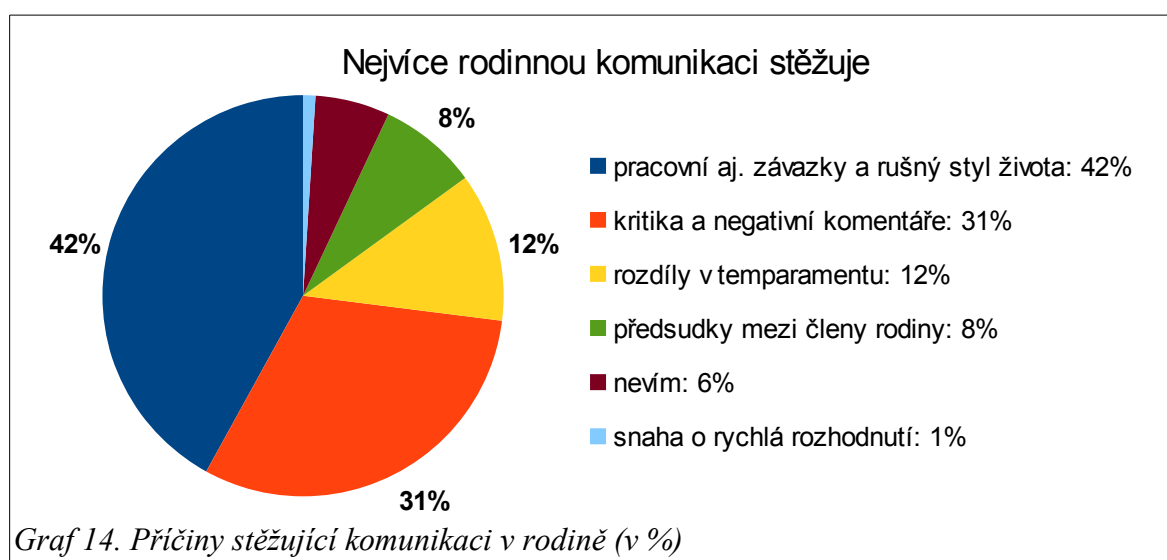
Tab. 14. Příčiny stěžující komunikaci v rodině

Komunikaci mezi členy rodiny nejvíce stěžuje	Absolutní četnost
pracovní aj. závazky a rušný styl života	42
rozdíly v temperamentu	12
kritika a negativní komentáře	31
předsudky mezi členy rodiny	8
snaha o rychlá rozhodnutí	1
nevím	6

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

Σ 100

Nejvíce adolescentů, 42, si myslí, že komunikaci v rodině nejvíce zatěžují pracovní aj. závazky a rušný styl života. Jako další nejčtenější názor se ukázala kritika a negativní komentáře během komunikace. Tento názor sdílí méně než jedna třetina adolescentů. Dvanáct adolescentů uvádí jako příčinu rozdíly v temperamentu, 8 uvádí předsudky mezi členy rodiny, jeden adolescent uvádí vlastní odpověď a 6 adolescentů nevědělo. Více viz tab. 14.

Údaje jsou dále prezentovány v procentech (viz graf 14.).

15. Je podle adolescentů důležité, aby spolu rodina trávila volný čas?

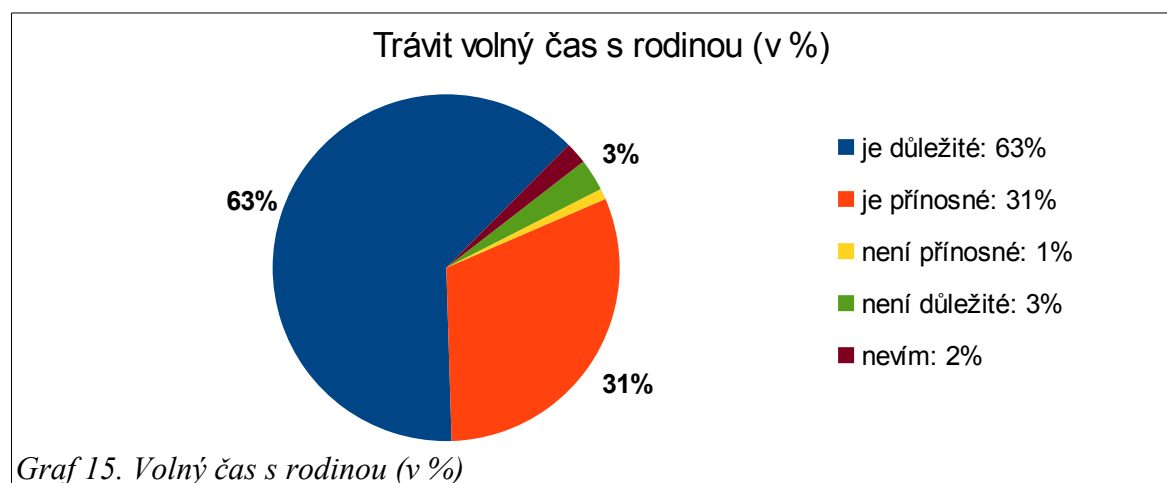
Tab. 15. Volný čas rodiny

Trávít volný čas s rodinou	Absolutní četnost
je důležité	62
je přínosné	30
není přínosné	1
není důležité	2
nevím	2
„Je to důležité, ale když bude dítěti furt někdo běhat za prdelkou, tak se nemá šanci osamostatnit.“	1
„Jak kdy.“	1
„Pro mě důležité není.“	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Téměř dvě třetiny adolescentů si myslí, že je důležité, aby spolu rodina trávila svůj volný čas. Další skoro třetina to považuje za přínosné. Dva adolescenti si myslí, že není důležité trávit volný čas s rodinou, a jeden adolescent odpověděl, že to není přínosné. Další tři adolescenti odpověděli vlastními slovy. Údaje jsou prezentovány v tab. 15. (viz výše).

První vlastní odpověď jsme přiřadili k odpovědi, že volný čas s rodinou je důležitý. Druhou vlastní odpověď jsme přiřadili k odpovědi, že je to přínosné a 3. vlastní odpověď k odpovědi, že to není důležité. Z takto upravených odpovědí nám vyplývá, že pro 63 % adolescentů je důležité, aby spolu rodina trávila svůj volný čas. Pro dalších 31 % adolescentů je to přínosné. Naopak 3 % adolescentů jej nepovažují za důležitý, 1 % dotázaných jej nevnímá jako přínosný a 2 % nevěděla, jak odpovědět. Více viz graf 15.

16. Kolik času by podle adolescentů měli rodiče trávit (v rámci svých možností) se svými dětmi ve školním věku (od 6-15 let) volnočasovými aktivitami?

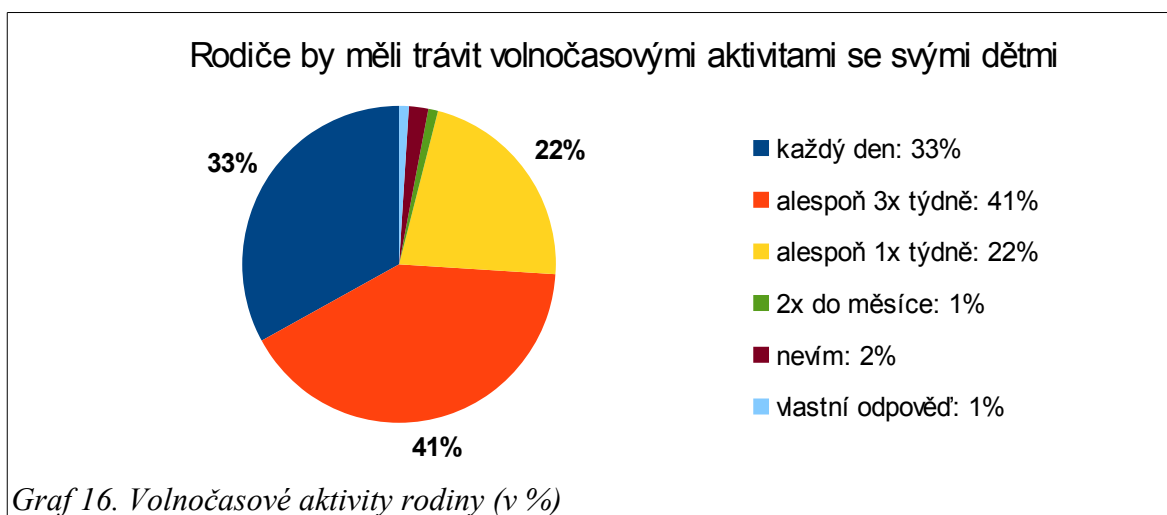
Tab. 16. Volnočasové aktivity rodiny

Rodiče by měli se svými dětmi trávit	Absolutní četnost
každý den	33
alespoň 3x týdně	41
alespoň 1x týdně	22
2x do měsíce	1
nevím	2
„Pomáhat jim s úkoly a učením, ale jinak asi každé dítě má kamarády. Když ne, tak to, že bude všude s rodiči, mu stejně nepomůže.“	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2014.

$\Sigma 100$

Nejvíce adolescentů si myslí, že by rodiče se svými dětmi (6 - 15 let) měli trávit svůj volný čas alespoň 3krát do týdne. Další si myslí, že by to mělo být každý den. Zhruba jedna pětina ze všech si myslí, že by to mělo být alespoň 1krát do týdne. Jeden adolescent odpověděl, že 2krát do měsíce. Dva adolescenti odpověděli, že neví, a 1 odpověděl vlastními slovy. Údaje jsou prezentovány výše (viz tab. 16.).

Uvedené údaje jsou dále uvedeny v procentech (viz graf 16.).

5.6 Interpretace dat

Nyní si shrneme aktuální výsledky analýzy dat, čímž zodpovíme námi stanovené výzkumné otázky.

První výzkumnou otázkou jsme zjišťovali názor adolescentů na stále častější odkládání mateřství na pozdější věk. Názor adolescentů na odkládání mateřství na pozdější věk je spíše negativní. Jako hlavní příčinu tohoto jevu uvádějí vzdělání a kariéru. Podle Sobotkové (2012) je tato příčina uváděna spolu s finanční jistotou na druhém místě. Nejvíce ženy ovlivňuje emocionální jistota a připravenost mít dítě. Na otázku, zda by změny rodinné politiky měly vliv na odkládání mateřství na pozdější věk matek, odpovědělo nejvíce adolescentů souhlasně. V České republice, ale ani Evropě, není na tuto otázku dána jasná odpověď. Určité znaky však ukazují, že opatření v rodinné politice ovlivňují rozhodování o založení rodiny. Mladí lidé nemají dostatek důvěry ve stát, že se o ně v případě potřeby při péči o děti postará, a proto váhají s narozením dítěte. Založení rodiny dále ovlivňuje i bydlení, které je mladým lidem finančně nedostupné.

Další výzkumnou otázkou jsme zjišťovali názor adolescentů na finanční podporu rodičů během studia a profesní přípravy jejich dětí. O finanční pomoci rodičů během studia jejich dětí si adolescenti myslí, že se rodiče podílejí ve velké míře, avšak nechávají prostor i pro vlastní přičinění dětí. Na otázku, zda by se měly děti podílet na financování svého studia např. pomocí brigád aj., odpověděli, že spíše ano. Tedy sami uznávají, že je správné nést určitý podíl zodpovědnosti za financování svého studia. Z empirických výzkumů provedených v letech 2002 až 2004 bylo zjištěno, že rodiče hradí svým potomkům zhruba polovinu studijních nákladů na vysoké škole. Přesně se jednalo o 60 % u potomků studujících na VVŠ a 55 % u studentů SVŠ. Nejčastějšími zdroji vlastních příjmů jsou u většiny studentů, přesně řečeno studentů 1. ročníků VŠ, příležitostné výdělků, tedy např. brigády aj.

Třetí výzkumná otázka měla zjistit názor adolescentů na výchovné styly rodičů, respektive na více se prosazující liberální styl výchovy. Přesně polovina dotazovaných si myslí, že nejčastějším výchovným stylem rodičů je v dnešní době autoritativně vzájemný styl. Tedy že rodiče kladou na děti určité požadavky, které požadují splnit, ale zároveň jim prokazují lásku a podporu. Tento výchovný styl také považují za nejvhodnější. Podle Gillernové (2011) však v současné české rodině převažuje slabé výchovné řízení, i když emoční vztah zůstává stejný, tedy kladný. Došlo tak k posunu od autoritativně vzájemného stylu ke shovívavému, kdy jsou dětem předkládány jen malé nebo žádné požadavky, a tak

nedostatečně vymezeny hranice.

S výchovným působením souvisí i autorita, kterou rodič má. A proto další výzkumnou otázkou jsme zjišťovali, jak adolescenti vnímají autoritu v současných rodinách. Podle názorů 92 % adolescentů dochází v současné době k oslabení autority rodičů. A jako příčiny jejího úpadku pokládají nejčastěji nedostatek příkladného chování rodičů a nedostatek výchovného působení neboli nedostatek společně tráveného času, při kterém by mohli rodiče na děti výchovně působit. Podle výzkumů dochází ke krizi autority, tedy k jejímu oslabení, jelikož muž jako otec přechází z tradiční role na roli novou, při které zastává úkoly, které byly dříve jen prioritou matky, a jeho postavení už není tak dominantní jako v tradiční rodině. Muž jako otec ztrácí na prestiži a jeho autorita je oslabena. Můžeme tedy říct, že důvodem poklesu autority, tedy otce, je celkový pokles autoritativnosti ve společnosti vyvolaný přechodem z tradiční role otce do nové role, která není dosud ukotvena. Tento názor zastává 31 % ze všech dotázaných, tedy zhruba $\frac{1}{3}$ adolescentů.

Další výzkumnou otázkou jsme se zaměřili na zjišťování komunikace v rodině. Chtěli jsme zjistit názor adolescentů na komunikaci mezi členy rodiny. Komunikaci v současných rodinách adolescenti v 55 % hodnotí jako spíše nedostatečnou. Z výzkumu, který byl realizován v roce 2008 Nadací Sirius v rámci projektu Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice, bylo zjištěno, že mezi rodiči a dětmi dochází k nedostatečné komunikaci, tak jak se domnívají dotazovaní adolescenti. Výsledek ukázal, že necelé tři čtvrtě hodiny tráví rozhovorem se svými dětmi 40 % rodičů, což je nedostačující, když si navíc uvědomíme, že určitá část tohoto času je věnována i organizačně-technické komunikaci.

V rámci dotazování adolescentů jsme se dále zaměřili na názor, jak vnímají v komunikaci určité pozitivní znaky, např. jasnou, vstřícnou, respektující aj. komunikaci. Celkově lze říci, že u všech těchto kladných znaků komunikace, se odpovědi vyskytovaly průměrně v rozmezí od 1. do 5. stupně pod hranicí 3. stupně neboli pod střední polohou. Výzkumy názorů dospívajících ve věku od 11 do 15 let na komunikaci v jejich rodině nám zprostředkovávají zajímavé zjištění. Výzkum nebyl zaměřen pouze na určité znaky komunikace, ale na komunikaci jako celek. Ze všech dotázaných odpovědělo 60 %, že jsou s komunikací spokojeni a nepotřebují nic měnit. Dalších 23 % odpovědělo, že vnímají určité nedostatky v komunikaci, 16 % by uvítalo alespoň jednu změnu v komunikaci a 5 % uvádí, že jejich rodinná komunikace je špatná, tedy buď nedostatečná, nebo se v ní vyskytují nadávky a sprostá slova. Jako hlavní příčinu, která má negativní vliv na komunikaci v rodině, uvádějí adolescenti pracovní aj. závazky a rušný styl života. Podle odborníků jsou kromě

nejednotného pochopení komunikační situace, ke které může docházet, důvodem zejména pracovní a jiné povinnosti a styl života, který je v současné době uspěchaný. Názor adolescentů se tedy shoduje s tímto zjištěním.

Poslední výzkumnou otázkou jsme zjišťovali názor adolescentů na společně trávený volný čas rodiny. Podle cca $\frac{2}{3}$ adolescentů je důležité, aby spolu rodina trávila volný čas, a cca $\frac{1}{3}$ adolescentů jej považuje za přínosný. Celkově tedy můžeme říci, že na společně trávený čas rodiny je kladen důraz jako na něco pozitivního pro její členy. Eva Lábusová uvádí, že čas trávený s rodinou je důležitý. V raném věku je dítěti věnováno více času, jelikož to samo vyžaduje. Postupně se tento čas zkracuje a děti ve starším školním věku tráví většinu času s vrstevníky. Pokud však rodina byla zvyklá trávit společný čas a pro dítě je tento čas něčím přirozeným a příjemným, nedochází k jeho vymizení, i když se odehrává v jiné intenzitě. Nejvíce adolescentů, 41 %, si myslí, že by rodina, s dětmi ve věku od 6 do 15 let, měla spolu trávit volný čas alespoň 3krát týdně. Výzkumy nám nedávají jasnou odpověď na tuto otázku, ale např. Eva Lábusová mluví o tom, že i v období dospívání, od 13. roku, jsou stále dospívající vnímaví a i když nevyžadují neustálý kontakt s rodiči, potřebují alespoň vědomí určité „stálosti“ rodičů a jejich připravenost s nimi komunikovat a věnovat jim pozornost.

Všechny výzkumné otázky jsou tak zodpovězeny a porovnány s dosavadními poznatky v daných oblastech.

5.7 Doporučení pro praxi

Ilustrace 1

„Zdárná rodina je ten nejkrásnější dar Boží. Já bych ji přirovnala k nalaďené lyře: každá struna jiný tón, a přece vspolku nejčistší souhlas.“

(Božena Němcová)

Ilustrace 2

„Vychovávání je věc rodinná. Z rodiny vychází a do ní se zpravidla vrací.“

(Johann Friedrich Herbart)

Ilustrace 4

Ve výchově se jako rodiče snažte být jednotní – mluvíte o výchově svých dětí a snažte se hledat stejný přístup, aby vaše jednání jako rodičů nebylo rozporné. Mějte na paměti dobro dětí, které nelze hledat pouze v respektování jeho přání, ale i jasně vymezených hranicích, které děti ke svému správnému vývoji potřebují a cítí se v nich jistě.

Návrh ke vzájemné komunikaci

Jednou do týdne, např. v neděli večer, se rodina sejde ke společné debatě. Společně zhodnotí celý týden:

- nejprve se vyjádří děti (ke školnímu prospěchu, zájmovým kroužkům, aj.)
- potom samotní rodiče (např. k zaměstnání aj.)
- a pak bude následovat společná komunikace o společně stráveném volném čase rodiny během týdne (co spolu rodina v týdnu prožila, např. výlet, společná práce v domácnosti, návštěva příbuzných aj.)

principy: plánování komunikace rodiči (důležitá témata, o kterých bychom chtěli mluvit), svobodné vyjadřování všech členů rodiny, participace na řešení situací, nedirektivnost v dodržování plánu rozhovoru

Návrh na společně strávený čas s rodinou

- výlet do přírody v blízkém okolí zaměřený např. na poznávání a sbírání hub, bylin aj.
- sportovní aktivita - např. cyklistika, bruslení, "sportovní den" s příbuznými nebo známými – turnaj ve volejbale, fotbal pro otce a syny aj.
- poznávací výlet (př. návštěva zámku, hradu, zoo aj.)
- společná příprava jídla, grilování s přáteli

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se zabývali pohledem adolescentů na funkce neboli úkoly, rodiny. Funkce rodiny jsou nepostradatelné a jsou naplňovány jak vůči svým členům, tak celé společnosti. Základními funkcemi rodiny jsou biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, výchovně-socializační, emocionálně-ochranná funkce a funkce odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil. (Střelec, 2005, s. 110-111)

Názory adolescentů na funkce rodiny jsme se zabývali proto, že se svým věkem blíží dospělosti a dokáží vnímat otázku rodiny zřetelněji než děti v mladším věku. Mají více poznatků a zkušeností, které mohou do svých výpovědí promítnout. Zároveň se v současné době zohledňují názory vychovávaných osob, kterých se výchovné působení týká a kteří toto působení mohou zpětně ovlivnit. Tyto názory jsou obohacující a mohou vést k zamyšlení nad výchovným působením.

Můžeme říci, že názory adolescentů se od skutečnosti velmi nelišily. Přesto že jejich výpovědi nebyly stejné jako již známé poznatky, byly však těmto poznatkům blízké.

V oblasti biologické funkce rodiny můžeme vidět, že názory na odkládání mateřství jsou pro adolescenty negativní a odpovědi na hlavní příčinu tohoto jevu, vzdělání a kariéru, nejsou tak daleko od skutečnosti. Na otázku, zda rodinná politika ovlivňuje rozhodování o mateřství, se shodli do určité míry, jelikož nám výzkumy na tuto otázku nedávají jasnou odpověď, ale naznačují, že tento význam pro zakládání rodiny není zanedbatelný.

V oblasti ekonomické funkce rodiny nejsou názory adolescentů vzdálené skutečnosti. Rodiče dětí, které studují na vysoké škole, hradí dětem více než polovinu studijních nákladů. Adolescenti odpověděli, že rodiče finančně přispívají v menší než poloviční míře, avšak ne o mnoho.

Výchovná funkce rodiny je adolescenty vnímána jinak, než je ve skutečnosti. Adolescenti si myslí, že v současné rodině převažuje vzájemně autoritativní styl výchovy, nicméně od 90. let 20. století se výchovný styl přesunul od vzájemně autoritativního stylu ke shovívavému, který je charakteristický zejména nedostatečným vymezováním jasných hranic ve výchově. Autoritativně vzájemný styl výchovy je podle Gillernové, Kebzy a Rymeše (2011) a stejně tak i adolescentů považován za nejvhodnější. Jako příčina poklesu autority rodičů, zejména tedy otce, je pravděpodobně odrazem celkového poklesu autoritativnosti ve společnosti, vyvolaného přechodem otcovy tradiční role do role nové. Adolescenti však uvedli, že příčinou je zejména nedostatek příkladného chování rodičů.

V oblasti emocionální funkce jsme zjistili, že názory adolescentů a výsledky výzkumů se neshodují. Musíme však připomenout, že naše srovnání vyplývá jen z údajů hodnotících pohled dětí na komunikaci v rodině, ne tak z pohledu rodičů. Podle výzkumného šetření však vyplývá, že většina dětí je s komunikací v rodině spokojena.

Posledním zjištěním jsme došli k závěru, že volný čas strávený s rodinou je nahlížen jako pozitivní až důležitý, podobně jako u odborníků, kteří jej považují za důležitý. Konkrétní množství času není určeno, ale např. i dospívající děti, které sice více času tráví s kamarády, potřebují vědomí, že rodiče jsou jim k dispozici.

Výzkumným šetřením jsme tedy dosáhli stanovených cílů, zejména hlavního cíle zjistit názor adolescentů na jednotlivé funkce současné rodiny. Dílčími cíli jsme zjistili, jaký názor mají adolescenti na biologicko-reprodukční funkci rodiny, ekonomicko-zabezpečovací funkci rodiny, analyzovali jsme názor adolescentů na výchovně-socializační funkci rodiny a emocionálně-ochrannou funkci rodiny a na závěr jsme zjistili jejich názor na funkci regenerace duševních a tělesných sil v rodině.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÉ ZDROJE

- (I) GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1.
- (II) HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 807178303x.
- (III) LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš a MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.
- (IV) MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.
- (V) MELGOSA, Julián a POSSE, Raul. *Umění výchovy dítěte*. Praha: Advent-Orion, 2003. 195 s. Harmonický život. Život a zdraví. ISBN 80-7172-613-3.
- (VI) MERTIN, Václav. *Výchovné maličkosti: průvodce výchovou dítěte do 12 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7367-857-9.
- (VII) PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 294 s. ISBN 80-7239-039-2.
- (VIII) ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.
- (IX) ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.
- (X) SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 219 s. ISBN 978-80-262-0217-2.
- (XI) STŘELEČEK, Stanislav. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 214 s. ISBN 8021036877.
- (XII) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

Internetové zdroje

- (XIII) BOCAN, Miroslav. Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Děti v ringu dnešního světa: Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let [online]. 2012 [cit. 2014-04-19]. ISBN 978-80-87449-24-0. Dostupné z: <http://www.nidm.cz/userfiles/file/KPZ/vystupy/01-vyzkumy/deti-v-ringu-dnesniho-sveta.pdf>

- (XIV) CENTRUM PRO EKONOMIKU A POLITIKU. Propopulační politika – ano či ne. [online]. 2002 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbornik21.pdf>
- (XV) COLOREARJUNIOR [online]. © Copyright 2011-2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.colorearjunior.com/dibujos-para-colorear-de-precious-moments.htm>
- (XVI) CRHÁKOVÁ, Ivana. Současná komunikace v rodině a styly výchovy rodičů z pohledu žáků II. Stupně základních škol. [online]. 2013 [cit. 2013-01-20]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/321964/ff_m/DP_Ivana_Crhakova.pdf
- (XVII) ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Porodnost a plodnost* [online]. 2013 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)
- (XVIII) DEMOGRAFIE. Rodinná politika a životní styl rodiny – jak rodiny zvládají rozpor mezi nároky rodinného života a nároky kladenými společností. [online]. 2008 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=550
- (XIX) Děti a hranice. *Eva Labusová: rodičovství, psychologie, zdraví* [online]. © 2006-2014 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/clanky/deti_a_hranice.php
- (XX) Proč dnešní děti odmítají autority a hranice?. *Eva Labusová: rodičovství, psychologie, zdraví* [online]. © 2006-2014 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.evalabusova.cz/clanky/authority.php>
- (XXI) Proč děti neposlušají a co dělat, aby se to změnilo?. *Eva Labusová: rodičovství, psychologie, zdraví* [online]. © 2006-2014 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/clanky/proc_deti.php
- (XXII) Rodiče děti a jejich společný čas. *Eva Labusová: rodičovství, psychologie, zdraví* [online]. © 2006-2014 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.evalabusova.cz/clanky/rodice.php>
- (XXIII) Katedra sociální politiky a sociální práce. Rodina, zaměstnání a vzdělání. [online]. 2007 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://katedra-spsp.internetovestranky.com/W2007.aspx?id=75>
- (XXIV) KOUČKÁ, Marie Pavla. Ilustrorka.net. [online]. © 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.ilustrorka.net/category/technika-2/perokresba/>
- (XXV) LOVASOVÁ, Lenka. Rodinné vztahy [online]. 2006 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/rodinne%20vztahy.pdf>. ISBN 80-86991-66-0

- (XXVI) MANNIOVÁ, Jolana. Rodičovská autorita a štyly výchovy – činitele ovplyvňujúce výchovu v rodine [online]. 2007 [cit. 2014-02-03]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/pedor/archiv/2007/Pedor07_1_RodicovskaAutoritaStylyVychovy_Manniova.pdf
- (XXVII) MATĚJŮ, Petr. Životní náklady studentů, zdroje jejich financování a představy o spoluúčasti. [online]. [cit. 2013-11-18]. Dostupné z: <http://www.isea-cz.org/attachments/doc333/Mateju.pdf>
- (XXVIII) Ministerstvo práce a sociálních věcí. Finanční situace rodin s dětmi v České republice. [online]. 2007 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/4353/studie_martinovsky.pdf
- (XXIX) Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní koncepce podpory rodin s dětmi. [online]. 2008 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf
- (XXX) Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina jako priorita: sociálně soudržná, ekonomicky konkurenceschopná [online]. 2009 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6608/7_Lubomir_Mlcoch_CZ.pdf
- (XXXI) Ministerstvo práce a sociálních věcí. Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. - 3. čtvrtletí 2013. [online]. 2013 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17282/Analyza_1-3Q2013_2.pdf
- (XXXII) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Volný čas a prevence u dětí a mládeže. [online]. 2002 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/Volnycas.pdf>
- (XXXIII) SAK, Petr, 2005. Faktory vedoucí k erozi autority v současné české společnosti. [online] 14. 9. 2005 [cit. 2013-12-05]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/24964.html#sthash.FDJpohrB.dpuf>
- (XXXIV) STANĚK, Miloš. Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice. [online]. © Miloš Staněk, 2008 © Median, s. r. o., 2008 © Nadace Sirius, 2008 [cit. 2013-12-10]. Dostupné z: http://www.nadacesirius.cz/soubory/Brozura_Sirius_A5_nahled.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

()	Kulaté závorky.
%	Procento.
Ø	Průměr.
Σ	Suma.
„“	Uvozovky.
aj.	A jiné.
apod.	A podobně.
atd.	A tak dále.
cz	Internetová doména pro Českou republiku.
cca	Přibližně.
č.	Číslo.
s.	Strana.
SVŠ	Soukromá vysoká škola.
Tab.	Tabulka.
tzn.	To znamená.
tzv.	Takzvaně.
VVŠ	Veřejná vysoká škola.
www	World Wide Web.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Věk adolescentů (v %)	50
Graf 2. Pohlaví adolescentů (v %)	51
Graf 3. Mateřství v pozdějším věku (v %)	52
Graf 4. Hlavní příčina odkládání mateřství (v %)	53
Graf 5. Rodinná politika a rozhodnutí o mateřství (v %)	54
Graf 6. Finanční podíl rodičů na vzdělávání svých dětí (v %)	55
Graf 7. Financování studia dětmi	56
Graf 8. Potřeby a zájmy dětí	57
Graf 9. Potřeby a zájmy dětí (v %)	58
Graf 10. Rodičovská autorita (v %)	59
Graf 11. Příčiny poklesu autoritativnosti rodičů (v %)	60
Graf 12. Komunikace v současných rodinách (v %)	61
Graf 13. Znaky komunikace	62
Graf 14. Příčiny stěžující komunikaci v rodině (v %)	63
Graf 15. Volný čas s rodinou (v %)	64
Graf 16. Volnočasové aktivity rodiny (v %)	65

SEZNAM TABULEK

Tab.1. Věk adolescentů.....	50
Tab. 2. Pohlaví adolescentů.....	51
Tab. 3. Odkládání mateřství na pozdější věk.....	52
Tab. 4. Hlavní příčina odkládání mateřství na pozdější věk.....	53
Tab. 5. Rodinná politika a rozhodnutí o mateřství.....	54
Tab. 6. Finanční podíl rodičů na vzdělávání svých dětí.....	55
Tab. 7. Financování studia dětmi.....	56
Tab. 8. Styl výchovy v rodině.....	57
Tab. 9. Nejvhodnější výchovný styl.....	58
Tab. 10. Oslabení autority rodičů.....	59
Tab. 11. Příčiny oslabení autority rodičů.....	60
Tab. 12. Komunikace v rodině.....	61
Tab. 13. Znaky komunikace.....	62
Tab. 14. Příčiny stěžující komunikaci v rodině.....	63
Tab. 15. Volný čas rodiny.....	64
Tab. 16. Volnočasové aktivity rodiny.....	65

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P 1: DOTAZNÍK.

PŘÍLOHA P 1: DOTAZNÍK.

Rodina pohledem adolescentů

1. Jaký je Váš věk?

.....

2. Jaké je Vaše pohlaví?

- žena
- muž

3. Jaký je Váš názor na odkládání mateřství na pozdější věk (nad 35 let)?

- pozitivní
- spíše pozitivní
- spíše negativní
- negativní
- nevím
- vlastní odpověď

4. Jaká je podle Vás hlavní příčina odkládání mateřství na pozdější věk?

- vzdělání a kariéra
- ekonomické podmínky
- emocionální připravenost
- zdravotní stav
- nevím

5. Myslíte si, že by změny v rodinné politice vedly ke snížení mateřství v pozdním věku?

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne
- nevím
- vlastní odpověď

6. V jaké míře se podle Vás většina rodičů podílí na finanční podpoře dětí během jejich studia?

podílí se minimálně - 1 2 3 4 5 - podílí se maximálně

7. Myslíte si, že by se měly děti během studia podílet podle svých možností a schopností na získání financí pro jejich studium pomocí brigád apod.?

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne
- nevím
- vlastní odpověď

8. Jaký styl výchovy se podle Vás uplatňuje ve většině současných rodin?

- autoritářský styl
(rodiče kladou vysoké nároky a zároveň nerespektují potřeby a zájmy dětí)
- autoritativně vzájemný styl
(rodiče kladou nároky, ale zároveň jsou láskyplní a podporující)
- zanedbávající styl
(rodiče jsou lhostejní až odmítající dítě)
- shovívavý styl
(rodiče mají malé až žádné požadavky a nejasné hranice)
- nevím

9. Který výchovný styl je podle Vás nejvhodnější?

- autoritářský styl
- autoritativně vzájemný styl
- zanedbávající styl
- shovívavý styl
- nevím

10. Dochází v současné době podle Vašeho názoru k oslabení autority rodičů?

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne
- nevím
- vlastní odpověď

11. Pokud jste v předešlé otázce odpověděli ano, jaké příčiny pokládáte za následek oslabení autority rodičů?

- pokles autoritativnosti ve společnosti
- nerespektování potřeb a přání dítěte
- nedostatek příkladného chování rodičů
- nedostatek výchovného působení
- nevím
- vlastní odpověď

12. Jaká je podle Vás komunikace v současných rodinách?

- dostatečná
- spíše dostatečná
- spíše nedostatečná
- nedostatečná
- nevím
- vlastní odpověď

13. Označte míru, v jaké podle Vás probíhá komunikace v současné rodině?

	1	2	3	4	5
aktivní:	-	-	-	-	-
jasná:	-	-	-	-	-
vstřícná:	-	-	-	-	-
podporující:	-	-	-	-	-
otevřená :	-	-	-	-	-
respektující:	-	-	-	-	-
vzájemná:	-	-	-	-	-

14. Z daných možností vyberte jednu, která podle Vás nejvíce ztěžuje komunikaci mezi členy rodiny?

- pracovní aj. závazky a rušný styl života
- rozdíly v temperamentu
- kritika a negativní komentáře
- předsudky mezi členy rodiny
- snaha o rychlá rozhodnutí
- nevím

15. Trávení volného času s rodinou

- je důležité
- je přínosné
- není přínosné
- není důležité
- nevím
- vlastní odpověď

16. Kolik času by podle Vás měli rodiče trávit (v rámci svých možností) se svými dětmi ve školním věku (od 6-15 let) volnočasovými aktivitami?

- každý den
- alespoň 3x týdně
- alespoň 1x týdně
- 2x do měsíce
- 1x do měsíce
- nevím
- vlastní odpověď